Vyšlo v Nové Edici
sbírce krásných knih
(Praha, Myslíkova ul. 15)
v úpravě Františka Kysely
vytiskla Dělnická knihtiskárna v Praze
Štočky ze závodu J. Štencova
v Praze I., Salvátorská

Zdeněk Wirth:

KUTNÁ HORA

Město a jeho umění

91 fotografií architektur,

maleb a plastik

V Praze / Nákladem „Nové Edice"

1912

P ř e d m l u v a

Kutnou Horou zahajuje Nová Edice řadu monografií o českých městech, jež mají míti bez újmy na vědeckém podkladě nejširší úkoly popularisační učíce i laické obecenstvo hleděti správně a bez předpojatosti na umělecké památky všech dob. O Kutné Hoře nebylo dosud knihy tohoto druhu a Nová Edice následujíc tu popudů z ciziny, zejména z literatury anglické a německé, chce městu po Praze prvnímu svou starožitností a významem uměleckých památek věnovati soubornou a spolu levnou publikaci.

Hlavní váhu kladlo vydavatelstvo na illustrace, na jich cenu výchovnou a dokumentární, kdežto stručný úvodní text má podati jen úhrnný přehled vývoje hlavních uměleckých směrů, pokud se dotkly města. Protože šlo při illustracích v první řadě o jich a u t h e n t i č n o s t pro umělecké dílo, neostýchalo se vydavatelstvo sáhnouti vždy k fotografickým snímkům starším a tím třeba méně dokonalým, podávaly-li stav památky před novodobou její restaurací, a odchylovala se od této zásady jen v nezbytných případech. Tato snaha mohla míti dobrý výsledek jenom proto, že vyšli vstříc pořadatelstvu majitelé starších fotografií; zejména vděčně vzpomínáme ochotného přispění veřejných sbírek, Musea královského hlavního města Prahy (Dr. F. X. H a r l a s), musea archaeologického spolku Vocel v Kutné Hoře (správce školní rada E. L e m i n g e r), zámecké bibliotheky v Roudnici (Dr. V. C h a l o u p e c k ý) a bibliotheky Náprstkova musea a p. Dr. F u x y. Mimo to k publikaci přispěli vlastními snímky nebo zapůjčením nových fotografií: sl. s t a r o s t e n s k ý ú ř a d v Kutné Hoře (snímky Brunner-Dvořákovy z roku 1910), pan Z d. K r a t o c h v í l a pan Z d. G l ü c k s e l i g; několik fotografií dodal závod J. Š t e n c ů v.

Praktický význam publikace vedl vydavatelstvo k přidání Průvodce Kutnou Horou a okolím, sestavený E d. S c h m i d t e m a obsahující spolehlivé údaje pro turisty nejen po stránce praktické, ale i v partiích historických. Plán města pro účely turistické narýsoval pan Ing. A. K u b i č e k.

Na konec vyslovuje vydavatelstvo díky za morální přispění panu J. M a c h á č k o v i, starostovi, vdp. K. V o r l í č k o v i, arciděkanu, panu JUDru Vojt. D o l e j š o v i, městskému tajemníku v Kutné Hoře, p. prof. O. H e j n i c o v i, sl. Olze Z a v a d i l o v é a p. F r. V y s e k a l o v i jun. v Kutné Hoře a za hmotnou podporu na vydání knihy slav. městské radě kutnohorské.

V PRAZE, 4. dubna 1912.

Vydavatelstvo
NOVÉ EDICE

Úvod

Třemi hlavními směry, jež mají společný cíl, platteau kolem chrámu sv. Barbory a jesuitské koleje, stoupá komunikace po strmém hřbetě nad Páchem přimykajíc se k vlnitému terrainu a pohrdajíc přímou linií; tyto tři směry, věky pověřené a potřebou vynucené, jsou kostrou městského půdorysu a všechny ulice a uličky se jí podrobují. Bez přirozeného nebo umělecky vycítěného centra kupí se tu po návrší řada domků, statných domů i chrámů, prostoupená ulicemi a náměstíčky a skládající několik čtvrtí odlišného charakteru, a jen několik rovinek, jež vystřídávají prudké stoupání, jsou náhradou za hlavní shromaždiště, pro středověké město tak příznačné. Půdorys nám rázem vysvětluje, že toto středověké mraveniště rychle rostoucí a žijící je jenom shluk domů, řada vesnic, stmelená v jediný útvar půdorysný, když potřeba kázala, a že pozdější věky na něm nevykonaly mimo nepatrné korrekce terrainní a vyrovnání domovních linií pronikavých změn; středověký duch zůstává v této spleti nejdobrodružnějších úhlů a zákrutů, v tomto malebném rozhození ploch, jež jakoby byly ztuhly od konečného skonsolidování městským právem a pásem hradebním. Ku podivu: energie druhé polovice XIX. stol., jinde tak bezohledně rušící a stírající charakteristické znaky nejstarších půdorysů, nedotkla se skoro tohoto drahocenného odkazu předků kutnohorských měšťanů, ačkoliv vypravila komunikace městské novodobým pohodlím. A totéž je možno říci o zevním obryse města, z půdorysu vyrostlém. I silhouetta města je vzácně intaktní, bez zvláště rušivých novodobých akcentů aspoň tam, kde předkové vybudovali hotové útvary umělecké. Kdo jde rovinou polabskou a hledá v ní město na ploše roztáhlé, fádní, je překvapen naleznuv nádherné panorama, rozvinuté na pozadí několika pahorků s mrtvými couky a haldami a ohraničené chrámem sv. Barbory a horou Kaňkem. Toto podivuhodné panorama má hmotné i umělecké gradace, jež se kryjí s chronologií, má dominanty, jež vedle své umělecké funkce jakoby spolu vyznačovaly i uzavřené epochy dějinné. Od paty návrší, kde bývalé Námětí s kostelem P. Marie repraesentuje legendární počátky hornického hnízda, mírně stoupá linie k dominantám vlastního středověku, Vlašskému dvoru a kostelu sv. Jakuba, aby se pak náhle vypjala k Hrádku a chrámu sv. Barbory jako představitelům slavné periody vladislavské z oboru architektury profánní i církevní a aby se konečně ustálila na táhlé frontě jesuitské koleje, největším díle protireformačního období a spolu poslední, umělecky význačné kultury barokní, jež svojí ohromnou hmotou přebíjí jemně členěnou, filigránní stavbu chrámu svatobarborského a mimoděk strhuje oko pozorovatele k zpětnému pohybu. Co je mezi těmito postupnými kulminacemi — věže, vystřelující do krajinného pozadí, význačné domy těžkých hmot a mírně zvlněná hladina valbových a sedlových střech vzadu nebo terasovitě stoupající zahrádky a vinice s drobnými altány v popředí — vše je podřízeného významu hmotného i obryso-

vého a přidává jen povinný svůj díl k velkým rysům panoramatu.

Tak je Kutná Hora jako kdysi i dnes ještě důstojným pendantem Praze; nemajíc bývalé hospodářské moci závodí s ní aspoň dosud nádherou svého obrazu a starožitností běhu svých ulic a nepravidelností ploch svých náměstí. Město, dnes umělecky sterilní, žije tedy vědomě z odkazu minulosti; ale tento odkaz je — přese vše pohromy a ztráty — bohatý a mnohotvárný a dějiny jeho umění jsou slavné. Zabírajíce několik století vývoje dávají nám vábný obraz bohaté kultury, jež se dvakráte, v době vladislavské a v době ranního baroka, dovede vzepnouti až k vůdčím úlohám a jež i jindy vždycky vyrovnává krok s postupem uměleckých forem v zemi. Tento vývoj pokusíme se nastíniti v několika stručných kapitolách a doložiti řadou reprodukcí podle fotografií; máme při tom jedinou snahu: vysvětliti a přiblížiti čtenáři všechny fáse vývoje a nepotlačovati pro slavnou dobu gotickou méně významné renaissance nebo odbývati — jako dosud se dělo — pohrdlivě kulturu barokní jako úpadkovou.

I.

Asi uprostřed mezi Kolínem a Čáslaví, jež soutěží v XIII. stol. vzájemně i s mnichy sedleckými v dolování, objevují se na počátku panování Václava II. na svazích několika pahorků přebohatá ložiska stříbrné rudy. I v Čechách, „klassické zemi středověkého dolování a horního práva", nebylo slýcháno — jak praví pozdější Václavovo ius regale — aby se nalezlo na jednom místě tolik stříbra. Toto bohatství přilákalo ze všech konců těžířské podnikatele, kupce, řemeslníky a kovkopy a král, jenž v tu dobu již sám propůjčuje právo k dolování kverkům a má velký výnos z urbury, dovedl využitkovati situace; na cizí půdě, na klášterních pozemcích mnichů sedleckých, již ve své bezmocnosti musí se spokojiti s daní a s dílečkem čistého výnosu hor, kupí se kolem šachet a kolem vyšlapaných cestiček, jimž se časem přiznává význam ulic, chatrče v osady a záhy stává se i kostelík centrem a spolu vlivným půdorysným činitelem. Na městišti kolem vyměřeného dolu, jejž praxe rozdělila časem — postupem ke kverkům a kuksům — na nesčíslné požitkové dílečky, rojila se stěhovavá chasa hornická i společnost těžířská, přibývalo domků, chlebných a masných krámků, výčepů piva, medu a vína a nezbytnost vynutila si i veřejné lázně, mlýny a huti. Osada, zvaná již od počátku Kutnou Horou a tvořící od r. 1290 samostatný horní obvod s královskými horními úřady a soudem a od r. 1300 ústředí mincovnické pro celou říši, (v němž sloučeny pod dozorem zkušených Vlachů úřady i mincovny dobrých českých grošův, po městech v království dříve roztroušené, do šmiten na královském dvorci), byla nadána záhy některými výsadami a všemi prostředky se snažila po vyvazení z poddanského poměru ke klášteru sedleckému. Toto mraveniště pokrylo takovou rozlohu, že se středověký smysl prostorový neodvážil zceliti je v jedinou osadu. Při ohrazení městiště, jež předcházelo o něco právoplatné potvrzení osady královským městem

kolem r. 1308 a vydrželo již dva nárazy válečné, obklopena pásem kamenných zdí s branami jen část podle tehdejšího názoru nejvýhodněji položená a ostatní roztroušené osady nevyjímajíc ani vlastní hnízdo osady, Starou Kutnou Horu v okolí kostela Všech Svatých, zůstaly jako předměstí za branami. Patří ke kuriositám středověkého života, že se k předměstím horským počítaly nejen osady blízké, Pách, Cech, Kolmark a Hlouška, ale i Kaňk, položený na druhém svahu, za horou.

Nové město, protežované již Václavovým ius regale montanorum kolem r. 1300 proti Jihlavě a záhy na to uznané „klenotem země" a prvním po Praze pro počet svých obyvatelů a ohromný výnos královského regálu, je tedy z počátku veliká osada nepravidelné formy půdorysné, přirozeného původu a vesnického charakteru, nestejnoměrně zastavená a teprve pevné ohrazení vede k soustavnějšímu naplňování vymezené plochy. Pozdější požáry, dobytí města a stavební úpravy setřely ovšem již značně tento prvotní stav, takže jen ze sporých zpráv archiválních je možno přibližně stanoviti obraz města ve XIV. století a do počátku válek husitských. Sporé zbytky hradeb a sedm bašt, katova branka a stopy příkopů na několika místech, zahradami zabraných, naznačují hmotný rámec tohoto obrazu, kdežto z jeho podrobností nezbývá než několik hlavních budov.

Do samých počátků historie městiště – nečítáme-li vzdálenějších kostelíků v Malíně, Gruntě a Pněvici – zasahují, podle tvrzení J. Branišových, věže kostelů Všech Svatých a P. Marie na Náměti. Obě mají dnes zevně úpravu z konce XV. století a uvnitř nelze na ten čas pro omítku údaj kontrolovati.

Význačnou úlohu jako zvláštní svět pro sebe měl v městě od počátku Vlašský Dvůr, otočený příkopem a hradbou i k městu, jsa sídlem samého krále při občasných návštěvách a zástupců králových, mincmistra a později horního hofmistra. Dnes již ovšem – mimo zdivo věže nad bývalým hlavním vchodem do nádvoří – bychom marně hledali jakékoliv zbytky dvorce Václavova a také rozsáhlé přestavby, podniknuté později Václavem IV. na paláci, ohrazení a šmitnách, byly restaurací skoro zúplna setřeny; jen zdivo paláce, vřetenové schodiště vedle věže, znaky nad lůnami a trámový strop v nynější zasedací síni jsou skutečné dokumenty stavební činnosti v době předhusitské.

Podobně měl asi výlučné postavení polohou i významem Hrádek. Z podpisu majitele jeho na listině z r. 1312 jako měšťana (Hermanus de castro) lze souditi, že se tu potkáváme se šlechtickým dvorem, zakládajícím proti měšťanům řemeslníkům a obchodníkům svoji existenci hlavně na panství pozemkovém, jehož majitel shledával vhodným opříti se o pevnou záštitu města, v té době již pevnější než nedostupná poloha na skále. Dnešní Hrádek, přepychová stavba pozdní gotiky, sotva co zachovala ve svém zdivu a sklepech z původního dvora.

Nejdůležitější umělecká památka a spolu pravý výraz kultury měšťanské

v té době — když na radnici (stála již r. 1380, vypálena 1424), špitál (zal. 1324) a školy máme jen vzpomínky archivní — je však kostel sv. P. Marie, později arciděkanský a sv. Jakubu zasvěcený. Vznikl z potřeby rostoucího města a jeho střízlivá architektura, průhledná v rozvrhu a umírněná v dekoraci, sleduje skutečně jen praktické cíle bohoslužebné, je v pravdě lidové, průměrné dílo. Budování kostela bylo provázeno tuhými spory horníků o faru s klášterem sedleckým. Malínský farář, podávaný opatem sedleckým jako patronem, měl rozsáhlou agendu, neboť mu příslušelo kolem polovice XIV. století a snad již dříve celkem 10 svatyň v Hoře a v okolí, v nichž opatřoval bohoslužbu kaplany. Také nový kostel městský, stavěný velkým nákladem u Vlašského dvora asi od r. 1330 horníky a mincíři, „kaple hořejší" zvaný, měl správce duchovního v jedné osobě s farářem malínským a teprve v letech 1380. spor urovnán do té míry, že aspoň v praxi — když ne de titulo — fungoval v něm farář se sedmi oltářníky. Doba sporů je i přibližně dobou budování kostela a jen západní jeho část, zejména jedna z věží, dokončena až těsně před válkami husitskými. Disposice i výstavba jsou typické pro městský kostel pokročilého středověku a stejnolodí, z největších v Čechách v té době, je také dokladem postupujícího zjednodušování v prostoru i konstrukci, jež vyústilo v pozdní gotice v sálovité místnosti, zdánlivě jednolodní. Architektonické formy mění se při vleklém postupu stavebním od kněžiště k lodím dosti značně; také lze pozorovati několik dodatečných změn programu, na př. vložení kaplí do prvních čtverců klenebních v obou lodích, když již pilíře byly vyhnány do značné výše nebo změnu původního osmibokého založení věží nad okapní římsou kostela, jak je dosud znatelné na nedostavěné věži jižní, na prostý hranol. Jiné nápadné známky, jako nepravidelnosti v osách nebo podivuhodné vyřešení a postavení opěráku na severní věži, jsou odvislé od lokálních podmínek terrainních nebo disposičních a ve středověku, jenž nedovedl zmáhati takové překážky, zcela běžné. Mimo stavební detaily, žebra, konsoly a kružby, jež nám často musí nahraditi všechnu uměleckou produkci nejstarších dob, zachovalo se tu několik plastických prací, znaky a dvě zvířecí postavy na konsolách v kaplích a sanktuarium s ozdobnou tepanou mřížkou.

Kostel svatojakubský, od XV. století pro svoji věž zvaný Vysoký, je nejen jediná intaktní a slohově jednotná gotická stavba v K. Hoře, ale stojí také na počátku stavebního rozvoje ve velkých rysech. I jeho stejnolodí je směrodatné pro církevní architekturu, jak se dá souditi z druhého předměstského farního kostela P. Marie na Náměti a z kaple Božího Těla, vystavěné kolem polovice XIV. století při velikém dole Oslu.

Námětský kostel byl sice později v lodi přestavěn, ale zbytky kleneb svědčí nesporně o tom, že tu již původně byl prostor stejnolodní. Kněžiště, jehož triumfální oblouk byl podklenut r. 1860, ukazuje svými tvary zejména plastickou výzdobou svorníků a žeber v závěru a drobného sanktuáře k 2. pol. XIV. st.; druhý sanktuář a okenní kružby jsou přídavky pozdní gotiky.

Zvláštní položení kaple Božího Těla, do níž se nyní sestupuje po schodech, vysvětluje asi narůstání půdy při dolech nasýpáním hald; tak se asi budova, původně přízemní, stala souterrainní a během tří století, než se přikročilo k stavbě koleje a zřízení terassy před ní, byla její situace samozřejmá a barokní úprava již s ní počítala. Kaple má krásný prostor, sklenutý na sloupech a je neprávem opomíjena, sloužíc za dílnu.

Časově nejpozdější — nečítáme-li archiválně nedoloženého založení kostela sv. Trojice za městem r. 1417 — stavební podnik doby předhusitské v Kutné Hoře je chrám sv. Barbory, jenž se pak stal nejdůležitějším dílem pozdně gotické architektury v Čechách. Jako většina podobných staveb nebyl vůbec dokončen a ani hotová část jeho není jednotná; další dvě století tvořila celkem volně dále na původním podkladě, což dodává celku tím většího půvabu a zajímavosti.

Původ chrámu má vedle přirozené potřeby příčinu v pýše měšťanské a nevraživém závodění bohatých horníků v zevní okázalosti, jež se mohla nejlépe projeviti stavební činností. Z toho si vysvětlíme, že ještě před ukončením nákladné stavby farního kostela dole v městě klade se základ k novému, o mnoho většímu chrámu. V té době totiž šířilo se dolování stále více po Páchu vzhůru k vesničce Pněvicům, rozložené i s kostelem sv. Václava na pozemcích kapitulních. Horníkům byla však návštěva hřbitova a kostela za Páchem a přes vrch obtížna a utvořili tedy bratrstvo Těla Božího, složené zejména z obyvatelů předměstí Cechu, jež si vytklo úkolem výstavbu nového kostela. Bratrstvo, v jehož čele byl královský hofmistr Čeněk z Rožmitálu, jednalo od r. 1384, kdy obdrželo první větší odkaz na stavbu, s majitelkou pozemků kapitulou pražskou a obdrželo r. 1388 stavební místo. Se stavbou bylo hned začato, téhož roku již jmenován kaplan, r. 1392 bylo již nadání na 9 oltářníků a koncem století na 15. Sporu s klášterem sedleckým se však bratrstvo přece nevyhnulo; teprve r. 1403 rozhodl papež ve prospěch jeho, farář pněvický přestěhoval se ke kostelu sv. Barbory a zahájil při něm všechny funkce i pohřbívání. V tu dobu již stavba — na čas, v letech 1401 až 1404, zastavená — pokročila k dokončení věnce kaplového a založení ochozu s pilíři kněžiště až po výši triforia.

Tato část, hmotná, skoro bez členění, s nevelikými otvory okenními a s neviditelnou soustavou opěrnou, repraesentuje na budově podíl pražské huti svatovítské; její odvislost v půdoryse i konstrukci od prací Parléřových, zejména od kůru kostela sv. Bartoloměje v Kolíně, posvěceného r. 1378, je nesporná, neboť má všechny podstatné jich známky: skoro kruhový obrys půdorysný kaplového věnce, opěráky, zatažené mezi kaple, opěrný pilíř v ose, trojboké kaple, ochoz stejné výše s kaplemi. Přes to, že tyto všechny motivy půdorysné a konstruktivní nejsou vlastním majetkem Parléřovců, protože byly přejaty z francouzských kathedrál a rozvíjeny dále v Německu (již první gotický dom německý v Magdeburku má kaplový věnec z doby kolem r. 1220 stejně založený a kaple trojboké bez opěráků vyskytují se

kolem r. 1300 v Doberanu a kolem r. 1380 v Hildesheimu u sv. Ondřeje), pro Čechy platí za charakteristikon stavitelské rodiny u sv. Víta. Nesporná souvislost formová i chronologická sv. Barbory s Kolínem — nový chrám měl přebíti i soupeřské město sousední — láká přiřknouti i kaplový věnec u sv. Barbory Petru Parléři a jen okolnost, že toto dílo není jmenováno mezi pracemi Petrovými pod jeho bustou v triforiu svatovítském, tomu překáží.

Čtyřletá přestávka v budování chrámu na samém počátku XV. stol. dala chrámu nového mistra a s ním nový program stavební. Po vyrovnaných sporech patronátních nové nadšení bez rozmýšlení mění původní trojlodní disposici kathedrální na pětilodní a ještě než — jako v Praze — vypuknutí bouří husitských zastaví stavbu na více než půl století, dokončeno založení příčných ramen a lodí, výstavba sakristie a sklenutí zevních bočních lodí. Neznámý mistr tohoto druhého období stavebního pracoval ještě zcela ve formách XIV. století, ale neměl vlastně ani příležitosti ukázati své umění kamenické. Že však současně se stavbou pokračovala i výzdoba chrámu, dokazují nalezené nepatrné zbytečky nástěnných maleb z doby předhusitské, umístěné přímo na kvádrovou stěnu: v druhé kapli kůrové byly odkryty stopy výjevu Umývání nohou a na západní stěně zevní lodi na jihu dosti udržené a souvislé tři výjevy pašijové; tyto poslední malby patří k nejlepším památkám malířským u nás z doby kolem r. 1420 a nejsou dosud po zásluze oceněny.

Před válkami husitskými rozvilo se — jak i z kusého obrazu města, tu načrtnutého, vysvitá — gotické umění plně v úkolech, jež mu kladla měšťanská kultura i dvorské požadavky. Město, v tu dobu již triumfující nad žárlivou Jihlavou, s několika kostely a kaplemi, v nichž přisluhovalo na 30 kaplanů, a bohatou radnicí, přelidněné bohatými nákladníky, kupci a řemeslníky, dostoupilo tu první své kulminace. Mezi ní a druhým vrcholem kulturního vzpětí leží úplný rozvrat, vypálení a dobytí města, úplná výměna majetku, ale spolu počeštění obyvatelstva. Záhuba je tu spolu v určitém smyslu obroda nationální i sociální.

II.

Období, stojící ve znamení dekorativního vladislavského W, je pro Kutnou Horu klassické a teprve pozdně gotické její památky staví ji v dějinách českého umění na místo po Praze nejpřednější.

V této době středověká kultura hmotná dosahuje v hornickém městě svého vrcholu. Po válkách husitských politické poměry se ustálily, náboženské spory byly odklizeny. Město, opanované zcela Čechy národně uvědomělými a podobojími, kteří si toto češství a víru dovedou kodifikovati usnesením konšelským r. 1433 a 1476, a uvedené Zikmundem ve všechna bývalá práva a privilegia, bohatne vůčihledě. Jeho autonomie je vyjádřena svrchovaností šepmistrů nad královským rychtářem, samostatností obce v poměru ke

král. mincmistru, vymaněním z podřízenosti hornímu právu jihlavskému a později i v ohledu náboženském vydržováním jakési konsistoře podobojí, jeho finanční schopnost kupováním velkostatků a nákladnými stavbami. Kutná Hora nebyla tehdy provinciálním městem podřízeného významu. Páni Horníci, jmenovaní výslovně vedle urozeného panstva, rytířstva a Pražanů, účastnili se zemských jednání, přijímali ve svém sídle důležité schůzky měst a šlechty a pořádali zemské sněmy; návštěvy králů Jiříka a Vladislava, již byli hoštěni obcí, a zejména volba Vladislavova (r. 1471) učinily z Hory druhou residenci v zemi; bohatství obce a úřednictva královského dodalo jí váhy. Sem sahal král nejdříve ve své finanční tísni, sem uchylovala se pohořelá města o podporu, sem básníci a spisovatelé předkládali svoje díla s žádostí o poctu a peněžitou odměnu, tu vznikla knihtiskárna Martina z Tišnova z prvních a byly proslulé školy. Doly, spravované bezohlednými úředníky, již dovedli i za hřích sociálního útisku zvyšovati rentabilitu hor a královská mince grošů i dukátů ve Vlašském dvoře, nevyčerpatelný zdroj příjmů pro osobní potřeby královy i pro jeho stavební podniky na hradě pražském, dovedly již přivésti do města veliký ruch: každá středa havířů, ohlašovaná monotonním klinkotem zvonečku na sanktusové vížce u sv. Jakuba, rozvlnila život v ulicích, každá návštěva cizího poselstva ke králi nebo změna posádky ve Vlašském dvoře přinesla do města rozruch zvědavých myslí a očí. Přimysleme k tomu ještě všeobecný blahobyt městské vrstvy; erbovní měšťany, jich výstavné a malované domy s nádhernou radnicí v čele; jich dary ke kostelům na roucha, kalichy a obrazy; přepych v obleku a jídle, pitky a pouliční šarvátky, na něž lají současní mravokárci; barevné slavnosti a průvody, při nichž jistě se uplatňoval nejvíce (od r. 1466) cech hornický v bílých kytlích a kápích; velikou fluktuaci obyvatelstva, zejména dělného lidu; čilý obchod s celým královstvím, Bavory, Uhrami, ba i s Orientem, abychom vystihli aspoň několika zevními znaky charakter městského tehdejšího života. Jen tyto poměry velikého města mohly vésti na jedné straně k sociálním revolucím utlačovaného lidu hornického, o nichž slyšíme zejména k r. 1496 a na druhé straně zase k činnosti uměleckých mecenášů a dirigentů, jako byli oba Smíškové z Vrchovišť a norimberský mincmistr Horstoffar. Toto pařeniště hmotné kultury, blahobytu, rozmařilosti a luxu, jež bylo vždy předpokladem velikého rozvoje kultury umělecké, dovedlo vyhnati na vrchol všechny vymoženosti středověkého života, aby bylo schopno přijmouti prvky kultury nové.

Tucha nové doby projímá všechny vztahy k životu a tak v těchto sto letech, jež značí pro Kutnou Horu kulminaci (1430—1530), ohlašuje se i umělecký přerod k novověku; paralella k protorenaissanci není tu tak nevhodná, jak by se zdálo. Pozdní gotika, chápeme-li ji jako největší vypětí a vyžití středověku, jako zhuštěný výraz nálady, jež se dostavuje na přerodu dvou velikých kulturních období, je sice formově odlišná od antických prvků ranní renaissance v Italii, ale neznamená tím ještě opoždění celé kultury. Sever byl úplně ve jhu gotického umění a jeho formy v něm utkvěly tolik,

že i myšlenky podstatně nové a umělecké názory středověku vzdálené byly tu vyjadřovány gotikou. Vědomý rozpor mezi obojí uměleckou formou dostavuje se až později, kolem polovice XVI. století, v Praze na hradě; v době vladislavské nenarážejí ještě naivní aplikace nepochopených renaissančních forem, jež zanášela do Čech jako do celé střední Evropy illustrovaná náboženská, filologická a románová literatura vlašská, protože jsou chápány stejně jako pozdně gotické formy ve své volnosti a ve své vzpouře proti starému gotickému schematu. O pevném zakotvení gotiky v uměleckém projevu severní Evropy svědčí zajisté nejlépe úpornost, s níž se udržují zbytky gotických forem až do XVII. stol., zejména v architektuře sakrální, kdežto zase naopak obdivuhodná lehkost, s jakou se Ital sprošťuje reminiscencí na gotiku a obrací výhradně k antice, je nejpádnějším dokladem, že vlastní formy středověké v jižní Evropě nezdomácněly.

Pozdní gotika je tedy i v Kutné Hoře projevem generace, která je na přechodu k novověku a výrazem stoupajícího individualismu, jenž proráží těsná pouta přísné školy vrcholní gotiky. V tomto městě, kde si umělecký východ se západem podávají ruce a kam vnikají i ohlasy jihočeských zásad uměleckých, na místě, kde fluktuací a stykem uměleckých sil českých i zahraničních vzniká čilá, oplodňující výměna myšlenek, jsou umělecké formy zejména na rozhraní XV. a XVI. století jistě plně vyspělé, moderní. Dokazují to zachovaná díla několika umělců a můžeme to i předpokládati o celé řadě jmen, jimiž se v tu dobu hemží radní protokoly, libri memorabilium a účetní zápisky městských písařů a jež repraesentují — často v celých generacích, jako Klabalové nebo Ptáčkové — ušlechtilá řemesla kameníků, zlatníků, zvonařů, sochařů, řezbářů a kamnářů. A přece poslední důsledky, vyvozené z volného, individuálního a impressionistního užívání gotických principů a forem, jak je sem vnášejí mistři pražských hutí, dekorativní M. Rejsek a barokní Benedikt z Pístova, udivují i vyspělé domácí umělce; boj, který tu vede cechovní neužilství a závistivost kutnohorských kameníků r. 1489 proti mistru Rejskovi a jejž skoro násilně usmiřují r. 1500 páni v obci, je asi první náraz vládnoucího a nově vznikajícího názoru, jehož si ani účastníci neuvědomují v pravé příčině, zaměňujíce rozladěnost a úzkost před nebezpečným soupeřem v umění za chlebařský boj konkurrenční.

*

Umění pozdní gotiky nivellovalo v Kutné Hoře předešlý stav obrazu městského více nežli později barok. Stavební činnost v městě, jež — jako vůbec ve středověku — občas bývalo ztravováno požáry, bylo v tu dobu nejintensivnější a takových rozměrů, že snese srovnání s hlavním městem království.

Půdorysně i pohledově je tehdy akcentováno rozšíření města po návrší směrem západním a až do pustého okolí těžných jam, plného jalového kamení a strusek, kde slove v úřední terminologii ještě r. 1403 prope Montes

Chutnas, tlačí se nyní nová obydlí, ba i nové chrámy. Městská silhouetta dostává v základě nový charakter přestavbou kostela P. Marie na Náměti a mohutnou hmotou chrámu sv. Barbory a také v podrobnostech jistě se uplatňují kaplová partie Vlašského dvora, radnice, Hrádek, Knížecí a Kamenný dům. Půdorysně roztřišťuje se město ještě více, než před válkami husitskými. Nemajíc od počátku pevné kostry symmetrické, natahuje se teď po ostrohu a oddaluje se tím od svého vynuceného centra; doba pravidelných útvarů půdorysných již dávno minula a náladovost pozdní gotiky stačila jen k zasazení několika skvoucích podrobností do ulic, plácků a zahrad, středověky malebně rozsetých, nevytvořivši — stejně jako ranní renaissance v Italii — vědomě komponované disposice.

Tato drobná, zdobivá a adaptující činnost uplatňuje se mimo veliké stavby zejména také v interieurech kostelů, v nichž starý inventář ustupuje bohatším oltářům, obrazům a různým votivním darům, v drobných přestavbách a přístavbách ve Vlašském dvoře a v jednotlivých domech. Tak dovedla t. ř. vladislavská doba vtisknouti vlastní pečeť Kutné Hoře, že všechno, co bylo vytvořeno před ní, ustupuje ve významu nebo je na vždy ztraceno. Stačí jen prohlédnouti podrobněji J. Willenbergovu kresbu Kutné Hory (kolem 1600), abychom viděli, že až na mizivé podrobnosti máme tu pozdně gotické město, jež si zachovalo svůj ráz nedotčený až do příchodu baroka.

*

Architektura pozdní gotiky, naplňující asi jedno století, poskytuje zejména v Čechách zajímavý obraz vývoje umělecké formy i zásad. Okruh, v němž se vývoj děje, není však příliš veliký, neboť ani u nás XV. století a doba vladislavská nepřidaly k velikým činům ranní a vrcholné gotiky rovnocenných, ze základu nových formací půdorysných nebo konstruktivních a spokojily se vývojem v podrobnostech.

Lze všeobecně říci, že pozdní gotika znamená proti předešlým obdobím slohu sice zjednodušení v celku, ale komplikace v detailu, že v ní realita bojuje s fantasií a malebností. Kdežto na jedné straně uplatňuje se redukce tektonického členění a tím nejjednodušší řešení půdorysné a prostorové, jež vyznačuje všeobecná nadvláda stejnolodí, pozorujeme na druhé straně odklon od přísné architektoničnosti a dokonalého plastického výrazu, vědomé kontrastní působení malířské, znásilnění materiálu i konstrukce, neklid v ozdobném detailu i ve struktivní ploše. Podle případné charakteristiky W. Worringerovy „odmaterialisovala gotika kámen, učinila ze zednictví kamenictví a proti užitkové konstrukci postavila theoretickou konstrukci jako cíl, jenž se kryje s uměleckým obsahem, ale nemá přímého praktického účelu, stvořila struktivní lešení, mechanickou stavbu článků". To vše platí však jenom do pol. XV. století; neboť, kladla-li do té chvíle gotika důraz na konstrukci a vyjadřovala-li ji aspoň symbolicky, odhazuje pozdní gotika všechny tyto ohledy; profily jsou jí ornamentem, dělení ploch nebo kleneb dekoračním

motivem, forma oblouku mění se ve tvary segmentové a kombinační, žebro sesýchá se na stuhu dekorační, tíže a nosnost již není vyjadřována, neboť bývalá podpora ztrácí hlavici a tím i artikulaci, a klenba jakoby se vznášela lehce nad prostorem. Mnoho je tu příbuzného s barokem, s jeho malířskými effekty v plastickém vypracování detailu a s jeho rozvolněním tektoniky, čímž ovšem nemá býti řečeno, že oba ty zjevy mají společné příčiny.

Tytéž symptomy lze konstatovati také na české pozdní gotice, ale co ji činí významnou jako lokální školu, je především personální nota instinktivního umění Rejskova a jasné, vznosivé architektury Benediktovy. Máme-li rozlišiti blíže obě tyto individuality, dosud monograficky nezpracované a vývojově neoceněné, přiznáme, že je Mat. Rejsek pro nás rozhodně zjev charakterističtější než Benedikt. Je-li vůbec česká gotika, pokud je vyznačena pražskou hutí parleřovskou, vlivná v XV. stol. v Rakousích a zasahuje-li H. Stethaimerem i do Dol. Bavor a Solnohradska, svědčí to o její síle, umělecké převaze a originalitě, a tentýž dojem máme ještě o Rejskově kamenickém umění, jež skutečně vyrůstá z domácí tradice; naproti tomu Benedikt, jehož výtvory mládí v chrámě sv. Víta a na Křivoklátě ještě přímo tonou v spleti realistického větvoví a vegetace, znamenající poslední důsledky dekorativního kamenictví, oprošťuje se na hradě pražském, v K. Hoře a v Lounech ke klidu a průhledné monumentálnosti vlivem cizím, saskou školou rudohorskou. Měřena všeobecným vývojem uměleckým, jeví se nám ovšem tato konečná fáse umění Benediktova nevyhnutelnou; neboť teprve rozsáhlé sály jako je Vladislavský nebo jako interieur kostela lounského dovedou bez násilí připraviti nové prostorové cítění renaissanční doby a býti sprostředkujícím článkem k němu.

Na prvním místě bude vždy v dějinách pozdně gotické architektury v Čechách jmenován chrám sv. Barbory. Ani Praha nemá, co by vedle ní stejně cenného postavila v oboru církevních staveb. Budování pozdně gotických partií chrámu, jež zabralo dobu vlády tří panovníků, Vladislava, Ludvíka a Ferdinanda, a o němž jsme tak dobře zpraveni zápisy městských knih od 2. polovice XV. století a lokálními letopisci Bartošem a Mikulášem z Práchňan, datuje se teprve od 80. let XV. století. Popud dal k pokračování a — jak doufali tehdy Horníci — i dokončení (již děkanského) chrámu, jehož provisorně zastřešené torso nejen neutrpělo za bouří husitských, ale bylo ještě během XV. století často bohatě nadáno zvony, kalichy a knihami, pozdější královský hofmistr Michal Smíšek z Vrchovišť, sebrav hmotné prostředky a postaviv se v čelo jako director fabricae. Od r. 1481 stavělo se na dokončení díla starého, totiž na zavření klenby v ochozu a ve vnitřních lodích, a když následujícího roku učiněna smlouva s mistrem Hanušem, přikročeno k vlastní novostavbě a 22. srpna 1483 položen slavnostně základní kámen nad kůrem. Hanušovi popřál osud jenom zbudovati triforium a prodloužiti kůr o jedno pole do lodi na severu. Zdá se, že pracoval Hanuš přesně podle původního programu a že měl po ruce i stavební plány svého předchůdce ze XIV. stol.

přes to, že prodloužení kůru do lodi je jakési vybočení z nich a že detailní formy jeho díla – členění triforia pěti sloupky a ornament – odpovídají době svého vzniku. Neboť, byl-li motiv kaplového ochozu, v Praze Mat. z Arrasu poprvé mimo Francii užitý a bez přímých vlivů z Francie málokde ve střední Evropě zaváděný, přenesen přes Kolín do Kutné Hory jako článek ještě moderní a zvýšené potřebě nadačních kaplí odpovídající, je triforium Hanušovo na konci XV. století motiv opožděný, ba reakční, protože již od počátku století vůčihledě mizí ve Francii a v Německu se skoro nevyskýtá.

Po Hanušovi vyhledali si Horníci nového mistra v Praze, Matyáše Rejska, tvůrce Prašné brány, jenž překonav intriky domácích kameníků zahájil r. 1489 práci a již během pěti let dovedl stavbu kůru s opěrným systémem pod krov, načež po dalších šesti letech zavřel — jak sám vytesal na svorníce — nádhernou klenbu; do své smrti (1. července 1506) pracoval ještě — podle nové smlouvy s pány — na partii lodní, z níž se však nic nezachovalo. Rejskovi připadl danajský dar mistra XIV. století, rozřešiti konstrukci opěrných oblouků při sudém počtu stran v polygonu a při pilíři v ose kněžiště; řešení bylo tím těžší, ana zatím doba, v níž stejnolodí nabývá převahy, přestává užívati opěrných oblouků a v klenbě zavádí řešení ornamentální. Rejsek nedobové konstruktivní úloze dostál, ale více jej zajímala část dekorativní; v té tkví hlavní těžiště jeho významu, v ní je dítětem své doby. Lešení jeho dekorace není složité, ale není na něm plochy, jež by nebyla pokryta; základními jednotkami jsou motivy architektonické, ale vedle nich objevují se volně kružidlem vytvořené formy a užití jich omezuje se většinou na lípaný panel; volná dekorace nevyhýbá se dosud ze základní roviny a nepracuje dosud à jourovou technikou řezbářů a zlatníků, ani nezachází s kamenným materiálem jako s hnětenou hmotou; za to bohatost, hraničící na přeplněnost, charakterisuje Rejska a vrchol této marnotratné štědrosti v detailu značí výzdoba osového pilíře opěrného.

Proti tomu znamená Benedikt z Pístova, s nímž byla učiněna smlouva r. 1512, pronikavý kontrast. Jeho stejnolodí, postavené nad starou částí pětilodní a pokryté stanovými střechami v letech 1512—1532, ale sklenuté až po jeho smrti 1540—1547, je zevně řada polí, oken, kružeb, pilířů a oblouků, opakujících se beze změny od kněžiště až do provisorní západní stěny a uvnitř řada stejných klenebních ploch, jichž rozmnožování může se díti do nekonečna. Tato průhlednost v konstrukci a bezozdobnost plochy je však vyvažována působením prostorovým. Na první pohled zdá se, že Benediktovo stejnolodí, jehož bylo docíleno vložením empor nad boční lodi a připojením jich k Rejskově stavbě diagonálními stěnami čelními, je návrat k nejstaršímu typu pětilodnímu s emporami; ale pohled s empor samých přesvědčí, že Benedikt nový svůj sál jen z nezbytnosti založil nad hotovou již partií a že sotva ve svém návrhu počítal s prostorem tak dlouhým, na jaký ukazovalo původní založení bočních portálů lodních a tradice, odrážející se ještě v áslavského rytině u Beckovského. Napomáhá-li spojení prostoru, duchem nového,

se starým půdorysem dojmu organičnosti stavby, zdůrazňuje dokonalý odklon nového od starého hlavně Benediktova klenba. Osmiboké pilíře ornamentální profilace a bez hlavic, z jichž pně žebro nevybíhá, nýbrž jenom na něm lpí v jednom bodě, nesou klenbu, rozčleněnou v ornamentální síť žebernou, jejíž eliptičné křivky resignují na bývalá klenební pole, a blížící se svou jednotnou formou valené klenbě s výseči. Nejenom formálně, vynecháním všech dělících pásů a křížových žeber, ale i technicky, sploštěním klenby o celý metr proti klenbě kněžiště, je tu vyjádřen hluboký rozdíl mezi dvěma dobami; a chceme-li postaviti proti sobě ještě rozdílné pojetí, tkvící v spodní a hořejší partii lodní, můžeme to nejlépe učiniti odkazem na chrámové věže: kdežto původně při trojlodí i při rozšíření na pětilodí, s nímž se v 1. polovici XV. století skoro pravidelně setkáváme u větších staveb, byly jistě věže projektovány, na počátku XVI. století byl již přísný smysl pro rhytmus chrámu ztracen a pozdní gotice nevadilo postaviti pro zvony jen dřevěnou zvonici vedle chrámu, již pak odstranili jesuité.

Rejsek a Benedikt, na čas mistři huti svatobarborské, nemají mimo tuto stavbu bezprostředního vlivu na stavební činnost v městě. Benedikt vůbec zřídka zajížděl se svým koníkem do K. Hory, jak svědčí stížnosti pánů na něho při stavebních účtech a Rejskovi připisují záznamy archivální jenom sanktuarium, cancellum (1502) a kazatelnu (1503) na Kaňku a cancellum v kostele P. Marie na Náměti (1504), práce vesměs shodné s dekorací na sv. Barboře; autorství na stavbě radnice (1495) opírá se jen o skrovnou stylistickou shodu na zachovaném pilíři. Přes to řada staveb z konce XV. a počátku XVI. století svědčí o zdatných domácích kamenících; tito, mistři Jan a Blažek i lidé minorum gentium Beneš, Prokop a Havel, pracují epigonsky ve vyspělých formách XV. století, jak to již cechovní zřízení a odvislost tovaryšská způsobovala.

Ze staveb církevních patří sem nejprve přestavba farního kostela P. Marie na Náměti po požáru 1470. Pro věž, dokončenou v nejjednodušších formách 1490, nemáme autora, za to nové stejnolodí s nápadně úzkými loďmi bočními, jehož vysoká střecha a nepatrná délka lodí, vysvětlovaná ponecháním původní disposice věže i kněžiště, nepůsobí příznivým dojmem, zbudovali v letech 1509–1512 Blažek a Beneš. Současně bylo stavěno – podle zachovaného nápisu v letech 1488–1504 – Smíškovské kenotafion, kostelík sv. Trojice za městem. Ačkoliv zevnějšek tomu nenasvědčuje, je tu vyjádřen princip stejnolodí, vítězného protinožce basiliky, nejčistší formou: tři lodi stejně vysoké, dlouhé i široké, sklenuté stejnými klenbovými kříži, skoro centrála, kdyby nebylo tenkých sloupů a malého kněžiště, jež přece akcentuje podélnou osu.

Řada profánních staveb z pozdní gotiky je nápadná; ani Praha nemůže proti K. Hoře položiti na váhu než Prašnou bránu a Vladislavský palác. To se dá sice vysvětliti zvláštním významem oněch budov v K. Hoře a zejména menším stavebním ruchem v době barokní, kdy Praha podlehla skoro ú-

plně novému slohu, ale tento nedostatek materiálu jinde ztěžuje zároveň srovnání a ocenění kutnohorských staveb.

Ve Vlašském dvoře, nejdůležitějším domě v městě, zachovala se z vladislavského období jen kaplová partie. Kaple, vysvěcená podle nápisu na votivním obraze Horstoffarově 1497, je dvojlodní prostor, sklenutý hvězdovitě na střední sloup, v ose kněžiště postavený; provenience dvojlodí, zastoupeného mimo jižní Čechy, kde je pod vlivem zemí rakouských formou zdomácnělou, v Praze Altnaisynagogou, síní v novoměstské radnici a kostelem slupským, je tu dosud temná a odkaz na původ výslovně profánní tu nevystačuje. Za to při prohlídce tří kamenných staveb populárních jmen, Hrádku, Kamenného a Knížecího domu, máme dojem, že tu již přestává býti církevní stavba výhradnou tvořitelkou slohu; zde se již potkáváme se stavebními jednotkami, s prostorami i půdorysy ze základu samostatnými. Hrádek i Knížecí dům mohou býti bez nadsázky nazvány patricijskými domy v městě; z domu knížecího zbývá jen věž s nádhernou polychromovanou ornamentální klenbou jako pendant k současným italským torettám, kdežto Hrádek poskytuje dosud – i pod pláštěm tolikerých přestaveb – obraz pohodlného sídla s věží, řadou pokojů, kaplí, arkýři, schodišti a stájemi. Plastická figurální výzdoba jeho arkýřů, portálků, svorníků a konsol svědčí – nepočítáme-li renaissanční přístavby arkád ve dvoře – zřejmě o dvou stavebních obdobích a historie tomu neodporuje; v prvním období je stavebníkem měšťan Michal Prekl, majitel domu v letech 1485–90, v druhém Jan Smíšek z Vrchovišť, po jehož smrti († 1501) byla teprve domácí kaple r. 1504 vysvěcena. Jméno tohoto druhého stavebníka vysvětluje nádheru sídla; jeť z rodu, jenž byl v K. Hoře uměleckým mecenášem velikého slohu, dávaje popud k dostavbě sv. Barbory a zbudování kostela sv. Trojice, vyzdobuje svou kapli v ochozu freskami a věnuje nádherný kancionál, Matoušem illuminovaný, a jehož jiná odnož, Venclík z Vrchovišť, dává r. 1490 nádherně malovati pokoje zámku žirovnického. Ve styku se Smíškem byl bohatý měšťan V. Kroupa, jehož nákladem byl asi vystavěn kolem r. 1480 Kamenný dům na hrnčířském trhu. Typický půdorys řadového domu středověkého, nedávnou restaurací ze slupky pozdějších adaptací vyloupnutý, o jediné místnosti v přízemí, loubím otevřeném, i v patrech, arkýř a bohatě plastikou vyzdobený štít nemají nyní — po zboření Štorchova domu v Praze — v Čechách pendantu a musí platiti za vzácný příklad soukromého domu.

Všechny tyto stavby, o jichž vlastní stavební historii není písemných zpráv, jsou — až na klenbu ve věži Knížecího domu — v detailu dosti příbuzné, takže můžeme předpokládati, že vznikly z činnosti domácích řemeslníků a mistrů kameníků. To platí tím více o kamenné kašně na náměstí Rejskově, kterou postavila svým nákladem obec v letech 1493—1495 a jež dosvědčuje vysokou úroveň tehdejší kultury, jak dovedla i předměty denní potřeby ha- v umělecké roucho architektury.

*

Plastika a malířství pozdně gotické doby nepodávají v K. Hoře bohužel ani přibližně tak zaokrouhleného obrazu jako architektura, ačkoliv archivální záznamy jmenují veliký počet prací z tohoto období; dnes máme jen torsa rozsáhlých uměleckých podniků, jako byly řezané a malované archy u sv. Jakuba a Barbory nebo jako byla celková plastická výzdoba nové radnice, líčené s naivním nadšením u P. J. Kořínka nebo jednotlivosti z velikých kdysi skupin obrazů a soch, slohově příbuzných. Tato roztříštěnost, patrná na první pohled, a vedle toho nepatrná známost všeho materiálu českého a nedostatek přípravných prací kritických o něm dovolují vyslovovati o kutnohorských malbách a plastikách úsudky jen nejvšeobecnější ku př. o nepřímém vlivu Porýní nebo Nizozemí, Italie nebo Schongauera a brání stanovení některých vlastností jako školových nebo osobních, když by pak za čas mohly býti konstatovány jako všeobecný charakter prací v celé zemi nebo jako vlastnosti, sdílené s dobou a s celkovým vývojem uměleckým. Přesné datování a archiválni jeho opření je tedy na ten čas nejhlavnější úkol historika a lokální badatelé v tom směru pracují soustavně a skutečně s výsledkem.

Nástěnná malba je v K. Hoře zastoupena – mimo nepatrné zbytky, odkryté dosud pod omítkou v kapli Hrádku — obrazovými cykly ve dvou kaplích, přilehlé části klenby ochozu a v boční lodi u sv. Barbory. Vznikly ve 3. čtvrti a v posledním desítiletí XV. století péčí pana Michala Smíška z Vrchovišť a cechů hašplířů a mincířů. Nápadně se odlišuje výzdoba kaple Smíškovské obsahem i pojetím výjevů, hloubkou krajiny i nezvyklostí kostymů; je tu na snadě domněnka o práci cizího mistra. Ráz ostatních souhlasí celkem s produkcí malířskou v Čechách; zejména klenba ochozu má nápadné shody s Matoušovým kancionálem (1490–91) Smíškovským, kdežto o freskách v kapli hašplířské brání souditi silné přemalování originálu.

V oboru malířství tabulového je možno zhruba stanoviti aspoň jednu skupinu, omezenou asi desítiletím 1510 až 1520 a obsahující hlavní archu Nanebevzetí P. Marie a dvě boční, sv. Jana a sv. Anny, v kostele P. Marie a predellu bývalého oltáře u sv. Jakuba z r. 1515; u této predelly je vedle řezbáře Jakuba pravděpodobné autorství Němce Hanuše Efeldara, kdežto oltáře sv. Anny a P. Marie souvisí stejnou signaturou M F. Na všech je stopa epigonství německého malířství a také motivy očividně italské došly sem tímto prostředím. Zbývající díla malířská nesouvisí spolu nijak. Nejstarší z nich, archa P. Marie z kostela sv. Barbory, je ve středním obraze dobré dílo, komposičně moderní, ale v úpravě velmi tradiční, při níž sedí osoby ještě v monumentálním klidu a bez prostoru, kdežto křídla, o něco mladší, jsou slabá práce jiné ruky a jiného ducha. Horstoffarův votivní obraz z r. 1497 a mladší Zvěstování P. Marie v museu Vocela jsou asi práce domácích malířů; na posledním dá se skoro jako na školském případě ukázati shledávání jednotlivých motivů, velmi odlehlých, k jednomu výjevu. Konečně bylo by třeba bráti k porovnání i illuminátorská díla mistra Va-

lentina (1471), Jana z Humpolce (1486) a Matouše (po 1490), pro Kutnou Horu určená, ale ta jsou dnes rozváta po knihovnách a museích v Praze a ve Vídni.

Pozdně gotická plastika má v K. Hoře nejlepší zástupce ve veliké, realisticky modelované soše Ecce Homo z r. 1511, signované H E, na jejímž stylu má nepochybně podíl i restaurace z r. 1610, a v krásné sošce Madonny u sv. Barbory, o málo starší; k nim se řadí zbylé tři sošky andělů na lavicích u sv. Barbory z doby kolem 1480, Madonna u P. Marie na Náměti a sošky sv. Filipa a Jakuba v poboční arše kaple ve Vlašském Dvoře; všechny jsou domácího typu, ačkoliv vzájemně nesouvisí. Vedle volné plastiky je zachováno několik reliefních řezeb na dvou oltářích v kapli Vlašského Dvora, na zbylém křídle Jakubovy archy u sv. Barbory (1502) a ve výjevu Klanění tří králů v místním museu; nejčeštější z nich jsou obličejovými typy a podáním postavy sv. Vojtěcha a Ludmily na křídlech oltářních ve Vlašském Dvoře, kdežto Klanění je starý kolínský typ, zhrubělý ještě řemeslnou prací řezbáře.

Applikovaná plastika na architekturách je – zcela v duchu doby – dvojího druhu; první, z rodu Rejskova kamenictví, již shora charakterisovaného, doznívá ještě na Kamenném domě a starší části Hrádku, ve štítcích, přesných fiálách, robustních žabkách, figurálních nosičích a hranolových baldachýnech, druhá podlehla již rozvolněnému stylu řezbářů a zlatníků. Její nejkrásnější květy jsou ozdoby na mladší části Hrádku (1504), nádherný strop ve věži Knížecího domu, sanktuarium u sv. Trojice (po 1505) a kazatelna u P. Marie na Náměti (1513–20). Zejména poslední dvě díla, zřejmě z jedné ruky vyšlá, jsou nejpříznačnější pro poslední fase gotiky a není náhoda, že opukové řečniště, na němž mistr Augustin provedl poprsí sv. otců církevních, je řezáno stejným způsobem jako dřevěná stříška kazatelny, dokončená až r. 1532. Souvislost s kazatelnami u sv. Štěpána ve Vídni a v Eggenburku (1515) omezuje se jen na příbuznost jednotlivých motivů.

*

Ve zběžném přehledě umělecké produkce pozdně gotické doby nesmí býti zapomenuto ani na umělecké řemeslo. Po všech pohromách zbyla ještě řada těchto dokonalých výrobků, dnes částečně i v museích českých shromážděných. Řezbářství a truhlářství je čestně repraesentováno Jiříkovými lavicemi u sv. Barbory a Jakuba (kolem 1480), které jsou ještě spíše architektura než nábytek a mladší, ploše řezanou lavicí ve Vl. dvoře, podle tradice z radnice přenesenou. Pro jakost domácích prací v kovu máme doklad v monstranci u sv. Jakuba (kolem 1480) a četných křtitelnicích a zvonech, z dílen kutnohorských po celých Čechách objednaných. I malba jehlou se zachovala v reliefně vyšité kasuli s výjevy ze života Ježíšova, již (kolem 1497) objednal pro kapli ve Vl. Dvoře a znakem svým i své choti opatřil mincmistr Horstoffar.

III.

Po bujné plnosti života vladislavské periody nastává náhlá stagnace. „Osel přestává řváti," příval vodní zatopuje důl r. 1543 a nejhlavnější tato žíla blahobytu je zejména od r. 1582 přeťata. I jinak ztrácí Kutná Hora prestiž města prvního po Praze; dvůr gravituje již k Vídni, zmenšený výnos dolů má vliv i na minci i na počet obyvatelů. Tak se stává hornická kapitála zase provinciálním městem a musí-li r. 1549 postoupiti K. Hora své první místo na sněmě Plzni nebo uchyluje-li se později do Plzně císař Rudolf II. r. 1582 a 1589 ze strachu před morem na celá léta, je to již nejpádnějším důkazem, kam se zatím přesunula váha významu. V tu dobu Plzeň již je zaplavena Vlachy od Lugana a z Florencie a vede spolu s Prahou a pernštejnskými městy vývoj renaissance v Čechách; Kutná Hora pokulhává za nimi marně se snažíc o zachování bývalého jména. Že marně, usvědčuje ji sama hospodářská tíseň, pro niž zastavují páni r. 1558 stavbu chrámu sv. Barbory nuzným provisoriem, cihelnou zdí na západě, vykrášlenou později ještě r. 1595 renaissančním štítem.

V těchto poměrech nebyla ovšem v Kutné Hoře stavební činnost po renaissanční dobu rozsáhlá ani významná. Město tyje dosud z nákladných přestaveb pozdně gotických a až do příchodu baroka spokojuje se s nezbytnými adaptacemi. Tak si lze vysvětliti úpravu Hrádku, domu mincmistrovského ve Vlašském dvoře, při níž ponechány zdi i portál z doby vladislavské se znakem horstoffarským a úpravu severního arkádového křídla ve Vlašském dvoře kolem roku 1580, jehož formy přes výslovně nový motiv arkád tkví ještě v domácí tradici gotické. Novostavby bys na prstech spočítal, nezničila-li ovšem barokní doba některé renaissanční domy měšťanské, jak bychom mohli předpokládati podle ojedinělých slohových zbytků v jich vnitřku a podle detailů na Willenbergově pohledu. Zachované architektury repraesentují oba proudy, jimiž se brala renaissance do Čech, italský i nizozemský, a to formově i chronologicky. Dům (mylně Šultysův zvaný) šlechtice Stejška Freisichselbsta z Freudenpachu zachoval si nádherný portál, vzniklý jistě kolem r. 1580 a nápadně shodný v disposici s portálem domu Melantrichovského v Praze; jeho sloupoví s kládím, plně plastické emblemy, hlavy a postavy allegorické ukazují ideál italský, zhrubělý ovšem na českém venkově. Na opačném polu stojí druhá stavba, z níž intaktní zůstal rovněž jen portál, bývalé humanistické gymnasium, dočasné sídlo mistra Kampana a později arciděkanství. Portál z červeného mramoru, dílo mistra Pavla z Prahy z r. 1599, zasazený do façády, během doby korunované zevně barokními štíty a vyzdobené kolem 1750 štukovou dekorací, ukazuje jasně přechod od Italie k severu, od plné plastiky a architektonického pojetí k nízkému reliefu a pojímání spíše malířskému. Pokročilý styl ukazují také některé drobné renaissanční památky v místním museu a lavice cechu sladovnického z r. 1596 v kostele na Náměti.

Renaissanční formy se pak dlouho – jako všude v odlehlých místech – vyžívaly; ještě za plné vlády ranního baroka (1676) najdeme na městské bráně klášterské, nedávno zbořené, motivy renaissanční ve štítcích, a podobných příkladů bylo v Kutné Hoře jistě před stavebním ruchem posledních let více. Dokazovaly jenom znovu malou pružnost a konservativnost v přejímání moderních forem, do níž upadlo město se zánikem pozdně gotické kultury.

IV.

Druhá vlna umělecké kultury, jejíž vrchol se dotkl ne tak malého obyvatelstva města, jako spíše jen vyšších jeho vrstev a jež, nedosahuje-li intensity a šíře kulturního proudu doby vladislavské, blíží se mu aspoň svým uměleckým významem, zasáhla Kutnou Horu po válce třicetileté. Její počátek souvisí s příchodem řádu jesuitského.

Patří již k umělecko-historickým legendám, že jesuité byli nejhorlivější propagátoři barokního slohu a že kulturní hispanisace z polovice XVI. a začátku XVII. století byla jimi doplněna v uměleckém smyslu barokisací; historie dokázala, že v některých krajích zachovávají jesuité domácí tradice stavitelské, dokonce ještě gotické, a i v Čechách máme toho příklad nejpádnější v trojlodní disposici prvního jesuitského chrámu sv. Salvátora, jenž teprve později obdržel kupoli a loggii. Souvisí-li tedy někde rozmach barokního umění tak těsně s jesuity jako v Kutné Hoře, je tu jen náhoda chronologická a z úkazu, že jesuité užívají moderní formy umělecké, nelze vyvozovati bez přímých dokladů v současných písemnostech nebo v literatuře úmyslný větší zájem u nich o tento sloh než na př. u šlechty, měšťanstva nebo u jiných řeholníků. Mocný vliv, jímž působili jesuité mimo persekuci protireformační soldatesky v širokých vrstvách, je třeba hledati i jinde než v jediné složce, v pompesním umění barokním; nový katolicismus – jak praví Max Dvořák — není prostě jen „obnova dřívějšího regimentu církevního proti protestantství, ale spíše ve svých pramenech moderní proud evropský, vyrostlý z nové zbožnosti, jež — odlišná od středověkého mysticismu i od quietismu doby předbarokní — záležela ve stále stupňovaných individuálních náboženských citech a sensacích, a jesuitský řád není příčina, nýbrž následek této nové smyslné zbožnosti". Vývoj nového katolicismu má své kořeny již mnohem dříve, a do XVII. století připadá jeho kulminace, projevená kulturní mocí Říma v celé katolické Evropě; a jestliže stejně s tímto vývojem pohlížíme i na evoluci uměleckou v Italii, kde „od XV. stol. jde nepřetržitý jednotný proud, jenž pak ústí v monumentálním umění římském XVII. století," nalezneme přirozenou spojitost mezi reformací katolickou u nás a jejím barokním uměním, neboť po caesuře v stavebním ruchu, již znamená u nás válka třicetiletá, současně s římskou reformací přicházejí umělci italští, nesouce vyhráněné formy a štěpujíce je v celé zemi. Stupně vývoje, jež leží mezi t. ř. českou renaissancí, až do bitvy bělohorské

u nás vládnoucí a mezi římským uměním počátku XVII. stol., byly tím rázem přeskočeny a přímou filiací formy ocitá se architektura v Čechách v jedné skoro řadě s architekturou římskou.

Sedmnácté století je klassickým stoletím baroka a také pro Kutnou Horu znamenají jeho pádné formy a jeho těžké barvy hlavní vítězství. Nesmíme ovšem toto období měřiti jeho bodrým chronistou, P. J. Kořínkem, ale mohutnou budovou koleje, jejíž ohromná kulisa přebíjí všecko kolem a trčí nad městem jako skutečný pomník doby, jako umělecký výraz moci. Politika, provozovaná jesuity v městech na víru obrácených, bránila ovšem ukazovati přemoc morální i fysickou způsobem stejně pádným jako to vyjadřovala tato architektura. A jako projevili (podle interpretace velmi staré, jež asi původní ohledy k terrainu vyložila pak symbolicky) směrem nahoru devotnost k císaři, jehož orly upevňovali na všech portálech a věžích, založivše půdorys koleje v podobě iniciály F, tak zase získávali mezi lidem přízně malými pozornostmi a ohledy k domácí historii, k českým světcům a k české řeči malujíce svatováclavské obrazy, slavíce svátky lidových, populárních patronů, kážíce lidu mateřským jazykem a respektujíce hornictví kutnohorské s jeho starými zvyky; socha klečícího horníka v cechovním starodávném oděvu, upevněná na pilíři chrámu svatobarborského, dodnes působí jako captatio benevolentiae mezi sochami a obrazy světců. Ale přes to vše zůstává kolej s terrassou, později alejí soch ozdobenou, jejíž ráz pendantu k vítězné cestě po mostě Karlově v Praze se neodbytně vtírá na mysl, symbolem moci a slávy.

Umělecká činnost baroka byla zahájena stavbou koleje, když jesuité — hned po příchodu do Kutné Hory nadáni r. 1626 dvěma velkostatky na vydržování semináře v Hrádku a na důstojné zachování přiděleného jim chrámu sv. Barbory — záhy vládli úměrnými prostředky finančními. Stavba, ukončená z hruba r. 1667, ukazuje svými formami na Karla Lurago, prvního architekta jesuitské koleje klementinské, třeba že je detail, zejména štuková plastika, značně jemnější než na chrámě sv. Salvatora a nejstarším průčelí Klementina, a svým vyvinutím naznačuje souvislost s architekturou zámků, věžemi zpevněných; neobyčejnou délku jejího průčelí je jistě třeba přičísti — podobně jako se později stalo při kolejích královéhradecké a u sv. Ignáce v Praze — opuštění disposice čtyřkřídlé kolem dvora a vtěsnání stavebního programu do dvou křídel. Původní dojem façády o třech věžích můžeme dnes již posouditi jen z nuzných kreseb a rytin, neboť pro nepatrnou závadu v krovu dal řízný vojenský velitel r. 1844 střední, nejvyšší věž snésti.

Současně se stavbou koleje bylo zahájeno také postupné zbarokování interieuru chrámu sv. Barbory. Obyčejně vykládá se — pohodlně i jednostranně — ikonoklastická činnost XVII. a XVIII. století v gotických kostelích výhradně náboženskou vášní. Tak jednoduché nejsou ani psychologické podklady činů významu značně menšího a tím méně podklady barokisace, zjevu tak všeobecného a neomezeného na okruh vlivu jesuitského kláštera.

Je nesporno, že s nechutí ke kacířským staletím působí tu také složky čistě umělecké, změněné cítění formové, barevné i prostorové, nové chápání monumentality a pozvolné rozvolňování tektoniky, chtivost po affektu a pohybu, nový smysl pro vzájemné poměry a pro vedení světla. Tak si musíme vysvětlovati destrukci krásného obrazu, jejž poskytoval bohatě naplněný interieur kostela sv. Barbory na počátku XVII. století, líčenou ve svých počátcích Mikulášem Dačickým z Heslova. Neboť, zničila-li ruka mincmistrova a rektorova některé náhrobky kacířů, připustíme, že ji vedla vášeň náboženská; ale již pro zabílení barevných fresek, jež zobrazují vesměs výjevy i katolickému názoru běžné, můžeme uvésti jako závažnou příčinu monochromní smysl doby ranně barokní, projevující se v nadvládě bílého štuku nad malebnou dekorací a v bílení interieurů; a stejně je možno vysvětliti odstranění oltáře P. Barbory, stojícího před stupni kněžiště naproti vlastnímu oltáři Božího těla — což ostatně i Dačický motivuje slovy „aby kostel byl zřetelnějším učiněn" — potřebou hlubokého průhledu směrem k hlavnímu oltáři, jemuž napomáhá pozdější doba ještě zřizováním kulis, oltáříků, opřených o lodní pilíře, a potřebou zakončení jeho architekturou význačnější než byla Jakubova archa. Na motivy ze změněného uměleckého cítění vzniklé ukazuje i obložení kamenné renaissanční kazatelny pro zvětšení jejího dojmu dřevěnou architekturou, sjednocení bočních lodí k jednotným prostorům s pádným vyznačením jednosměrného pohledu pomocí dlouhé řady zpovědnic podél stěn a rozložitých oltářů v čele, jakož i sepětí kaplového věnce chorového k společnému dojmu pomocí typických oltářů, mříží a obrazů, a konečně také naplnění hlavní lodi symmetrickými skupinami lavic a vyvrcholení zpětného pohledu do kostela ohromným korpusem varhan. Za to dá se grotteskní úprava kaple Obiteckých na komoru umrlčí, kde byly pokryty stěny symboly smrti a pomíjejícnosti lidské ze štuku a přeměna gotické sošky P. Marie na honosnou adorační loutku, bohatým, zlatem vyšitým pláštíkem zahalenou a kovovým žezlem a jablkem opatřenou, uvésti přímo v souvislost se zvýšenou citovostí nového katolicismu a s jeho působením na smysly davu; veliká procesí k této sošce, stejně slavná jako pouti do Sedlce nebo do Prahy k hrobu Jana Nepomuckého a četná vyobrazení svatobarborské Madonny na façádách domů v městě i její plastické repliky jsou jen živější illustrací naznačené souvislosti.

Zbarokování kostela bylo provedeno v hlavních rysech do konce XVII. století, ale organické doplňování pozdně gotické budovy v duchu barokním pokračovalo ještě v XVIII. stol. Že ani na zevnějšku chrámu, k němuž za rektora Norb. Streera přistavěna dlouhá chodba od koleje a nová architektura portálová, oboje nepochybně podle návrhu pražského architekta F. M. Kaňky, a na němž vyměněn trojstanový kryt gotický za souvislou sedlovou střechu s třemi vížkami, nešlo o rozkotání kacířského díla, nýbrž jednak o užitkové zařízení, jednak o nové pojetí architektonické krásy, toho máme doklady v bezděčné pietě, projevené r. 1734 ke gotické architektuře

restaurací chatrných opěrných pilířů na kněžišti; ostatně je možno předpokládati zášť proti ní v této době, kdy nedaleko v Sedlci budují Bayer a Santini nový klášterní chrám ve formách gotisujících?

Dovršení architektonické úpravy mohutného celku, v nějž splynula na počátku XVIII. století kolej s chrámem sv. Barbory, znamená zalidnění poprsnice terrassy před kolejí, obecně mostem zvané, řadou pískovcových vás a soch význačných světců domácích. Vítěznou tuto alej, na níž zřejmě je patrna dvojí ruka, tradice, novější literaturou vzniklá, přisuzuje laickému členu řádu Fr. Baugutovi a nesměle ozývá se také jméno F. M. Brokofa; pro podíl Baugutův je ovšem více důvodů a ani stylistické shody ho nevylučují. Kutná Hora poskytuje k srovnání archivaliemi pověřené dílo Baugutovo, morový sloup, postavený obcí ex voto na Zelném trhu r. 1715; na něm zjišťujeme již umělecký vývoj od frontální plastiky ke skutečně volné plastice a od tektonického pojetí k silhouettovým účinkům a malířskému cítění.

Morový sloup převádí nás v oblast barokního umění, jež vzniklo mimo sféru jesuitskou v městě, a zároveň do nového období vývojového. Charakterisuje-li jesuitské působení ranní barok, vedle něhož mizí mladší přídavky na chrámě sv. Barbory, Kaňkův portál a chodba, hlavní oltář s Raabovým obrazem a Kovářova freska Sv. Ignác ze středu XVIII. stol., děkuje několik význačných architektur vrcholného baroka svůj vznik měšťanstvu, od konce XVII. století opět restaurovanému finančně, a šlechtě. Jenom zbarokování interieuru kostela sv. Jakuba je paralelní zjev k sv. Barboře, prýštící ze stejných motivů; z té doby zbyly již jen Eignerův hlavní oltář s ohromným reliefem synů Zebedeových, menší oltáříky a Škrétova volná kopie Carracciovy Piety, kdežto ostatní náplň kostela tvoří většinou dražební koupě ze zrušeného chrámu sedleckého a nejopožděnější projev baroka v městě, kazatelna z poč. XIX. století.

Vrcholní barok repraesentují v Kutné Hoře hlavně dvě stavby a spolu dvě individuality umělecké, Fr. Maxm. Kaňka a Kil. Ign. Dintzenhofer. Baumajstr pánů otců jesuitů, jak se nazývá v radních protokolech, navrhl r. 1734 plán kostela Jana Nepomuckého jako řadové stavby v ulici; façáda je ještě disposicí i detailem tradiční dílo umělce, vyspělého v XVII. století, kdežto interieur — ostatně v hrubé dekoraci štukové, domácí provenience, v malbách F. X. Balkových a Redelmayerových z r. 1752 i v inventáři již bez vlivu navrhovatelova — je ryze barokní sálovitý prostor skoro bez akcentování vítězného oblouku. Torso kláštera Uršulinek, z nedostatku prostředků omezeného jen na dvě křídla konventu, ukazuje mohutnost zamýšleného celku a zachované listy návrhu Kil. Ign. Dintzenhoferova z r. 1734 nezvyklost čtyřkřídlové disposice, diagonálně proťaté klášterním chrámem, jíž se na rozhraní 19. a 20. stol. dostalo nuzného dokomponování moderně barokní kaplí podle návrhu B. Ohmannova. Tato budova je nejryzejším dokumentem baroka, jehož nedávno ražený název pražský vystihuje dosti případně lokální charakter, a spolu posledním silným činem uměleckým v Kutné Hoře;

její ušlechtilé tvary, její dobrá, bohužel anonymní plastika nad okapní římsou staví ji na čestné místo vedle konventu kladrubského.

Průměrných barokních staveb, jako je věž u sv. Bartoloměje, hlavní budova pivovaru v Lorci nebo některé měšťanské domy, je v Kutné Hoře slušná řada; většina jich jsou adaptace starších domů, v nichž shledáváme místy ještě křížové klenby a portálky pozdně gotické. Tato činnost, vyhovující novému pojmu pohodlí a komfortu v XVIII. století, přetvořila pozdně gotické město, jak jsme je sledovali na kresbě Willenbergově,v město zevnějškem barokní. Přes to, že domy stojí dosud v bezplánovitém rozvržení a malebném seskupení středověkém, proměnily se ulice i náměstí v prostory nového charakteru, narovnaly se ve svém běhu detailními regulacemi i souvislejším zastavěním a upravily ve svém měřítku dodržením jednotných výšek štítů a říms. Ani veliký požár z r. 1823, po němž vzniklo v městě několik empirových façád a bylo sneseno několik štítů, nedovedl vzíti Kutné Hoře ráz barokního města.

Toť výsledek stopadesátileté kultury, dosud neprávem v líčení vývoje Kutné Hory opomíjené a ve prospěch středověku podceňované. Nebyla té originality jako vladislavská, ani nešla v čele uměleckého vývoje v zemi, ale čestně udržovala krok s Prahou a dovedla přejímati nejlepší popudy a zaměstnati nejlepší síly. Evropský průměr, vyznačený jmény Škréta, Heinsch, Brandl, Raab, Kovář, Balko v malířství, Baugut a snad i Brokof v plastice a Lurago, Kaňka, Dintzenhofer v architektuře, znamená pro venkovské město vrchol a fakt, že jesuitští architekti par excellence jako byli Lurago a Kaňka a výborní umělci řádoví, jako Baugut a Raab, jsou činni na venkově, dosvědčuje určité, vysoké měřítko barokní kultury i pro úkoly dnes podřadnější.

V.

Zrušením řádu jesuitského utrpěla i Kutná Hora; kolej zabrána vojskem, panství klášterní s bohatým pokladem kostelního zlata a stříbra fiskem a tito činitelé ani zdaleka nepomýšleli na to, aby se stali následovníky otců jesuitů v jich stavební a dekorační akci. V tu dobu bylo již měšťanstvo sterilní hmotně i kulturně: původní zdroj blahobytu nadobro vyschl a generace XVIII. století nedovedly si ještě opatřiti zdroje nové. Jediný průmyslový podnik, J. Kr. Breuerova tiskárna kartounů, založená r. 1787, repraesentuje v 1. pol. XIX. století moderní druh výroby a spolu výživy chudších vrstev. Což divu, že město, zkrušené kdysi pruskými okupacemi, pak státním krachem a požáry (1770 a 1823), nedalo umění než několik chudobných dokumentů měšťanského empiru a že se společenská kultura omezovala na hlučné zábavy v lorecké střelnici, kde dodnes ukazují duševní niveau prostých těch lidiček malby na četných štítech, umějící v dojemném souladu slučovati vlasteneckou historii s Vil. Tellem, parafrasemi z Egmonta a antickými allegoriemi.

Teprve 2. pol. XIX. století dala Kutné Hoře nové raison d'être. Zprvu belletrie Tylova, pak archaeologie Vocelova a posléze starožitnické nadšení

Zachovo a Veselského kronikářská povídavost objevily středověký svět a rozhlásily jeho krásy. Do té doby mrtvé město, jež na chvíli jen upialo na se pozornost processem Havlíčkovým, oživuje poutníky, kteří jdou jakoby do zaslíbené země gotiky. Tehdy ještě se nedotkl stavební ruch nádherné patiny, navršené několika stoletími na všech předmětech, pod níž sentimentálnost poutníků, živená ještě romantickými historiemi novověkých vykladačů neromantické minulosti, snažila se odkrývati hluboká tajemství a záhady. Kutná Hora byla ještě tehdy svým uměleckým majetkem, pevně drženým obcí i soukromníky, ideální museum všech dob, jehož originality dnes nenahradí musejní sbírky pracně sháněné a pořádané. Ale v zápětí jde touha očistiti středověk ode všech pozdějších slupek a přídavků, dáti zastkvíti se chrámům a sídlům přepychu v původních formách. Světová vlna restaurátorské vášně, jejíž zásady jsou sice podepřeny esthetikou, ale jež je stejně subjektivní a ve svých výsledcích škodná jako náboženská vášeň ikonoklastická v XVII. stol., převalila se — značně opožděna — i nad českým středověkým městem. Všechna stadia restaurační horečky se tu vystřídala, od puristické regotisace barokních interieurů a oprošťování kostelů přes dokomponování stavebních celků a novotvoření v jednotném stylu až ke kopiím a rekonstrukcím zdánlivě vědeckým a vždy byla každá další etappa pozdravena jako dokonalá.

Dnes je tato činnost ukončena a Kutná Hora obrozena; není skoro památky středověké, jež by nenesla stopy jejího vlivu. Účelu je dosaženo, porozumění pro původní umělecký obsah památek kutnohorských stouplo; ale mnozí poutníci bohužel vidí jen, co dovedlo dáti poslední čtvrtstoletí místo umění, vidí jen antikvářskou kopii a vykonstruovanou formu. Stará Kutná Hora je fantom, jenž jenom důvěřivým poutníkům dovede zmásti zrak, aby se domnívali viděti před sebou díla středověkých kameníků, sochařů a malířů, ale jenž mnohým vynutí povzdech za zašlou původní památkou.

Zd. Wirth.

Illustrace

Tabulky 1–89

1

2

3

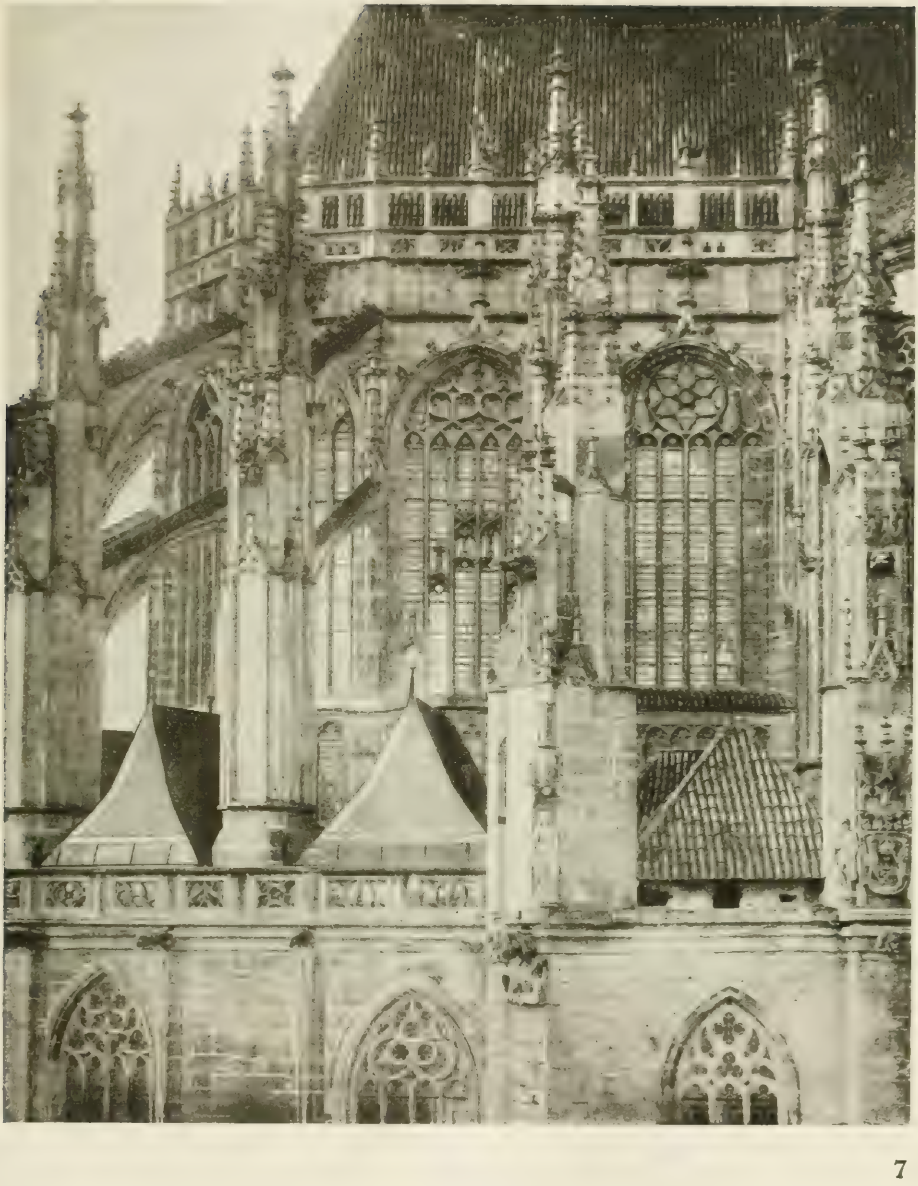
4

5

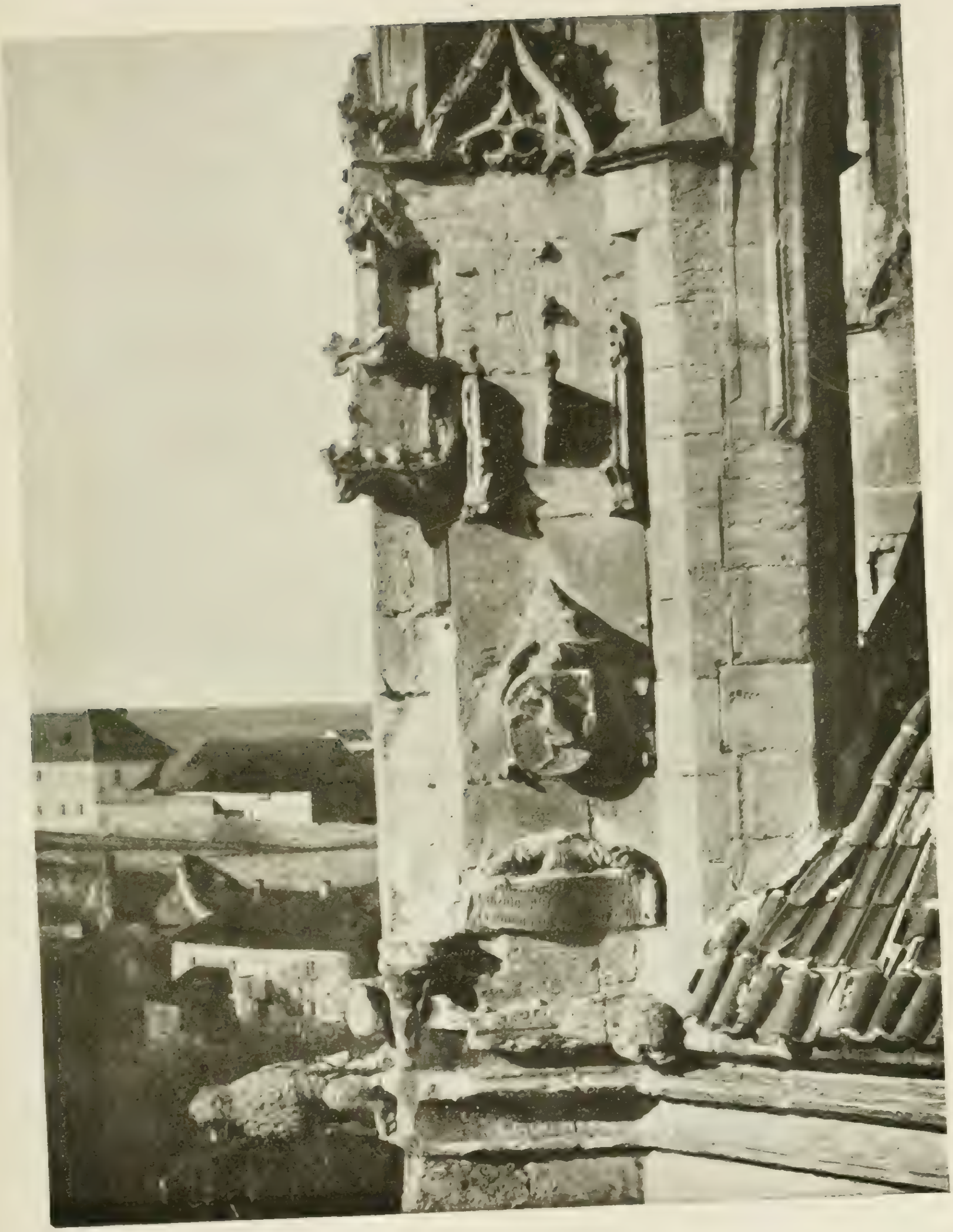

6

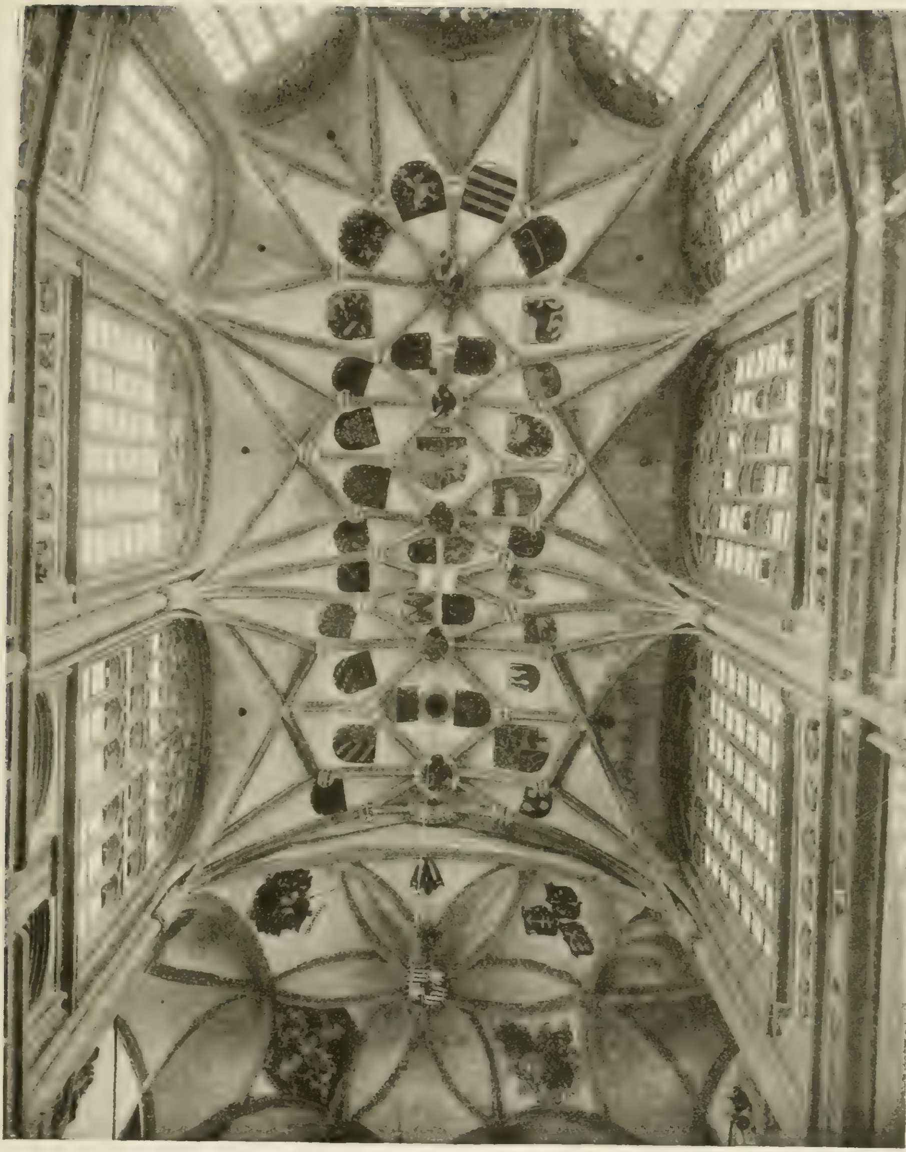

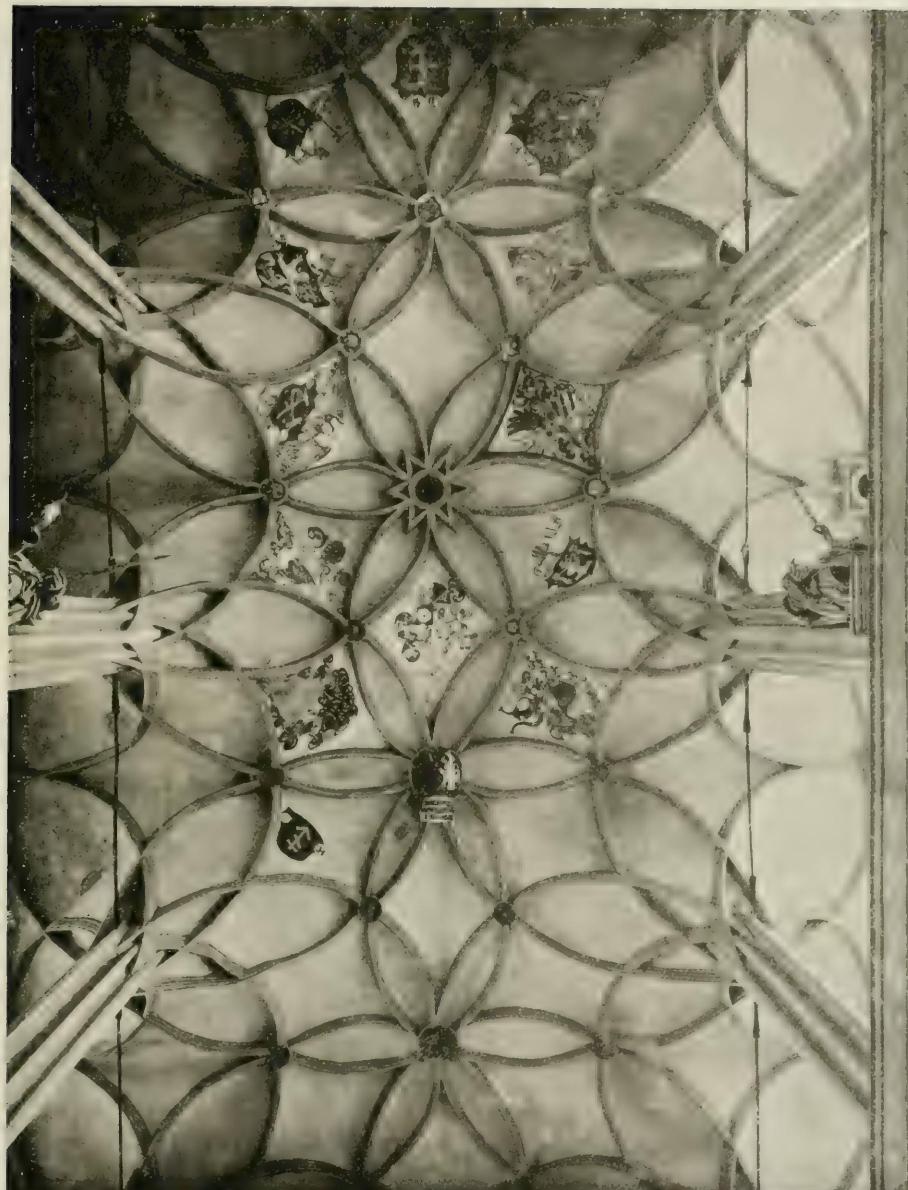
8

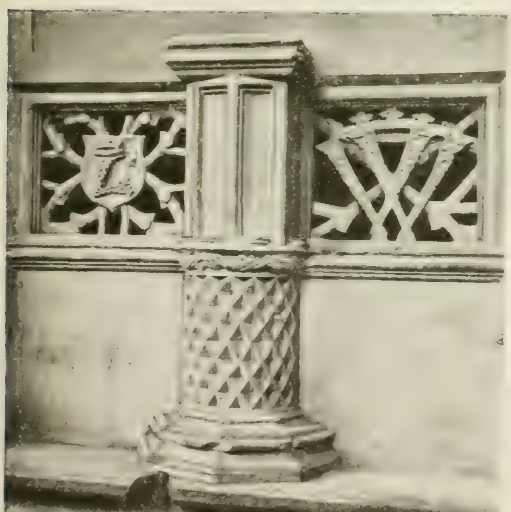
10

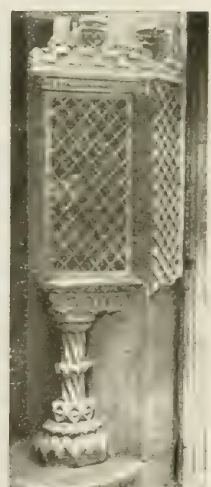

13

14

15

16

17

18

19

20

21

22

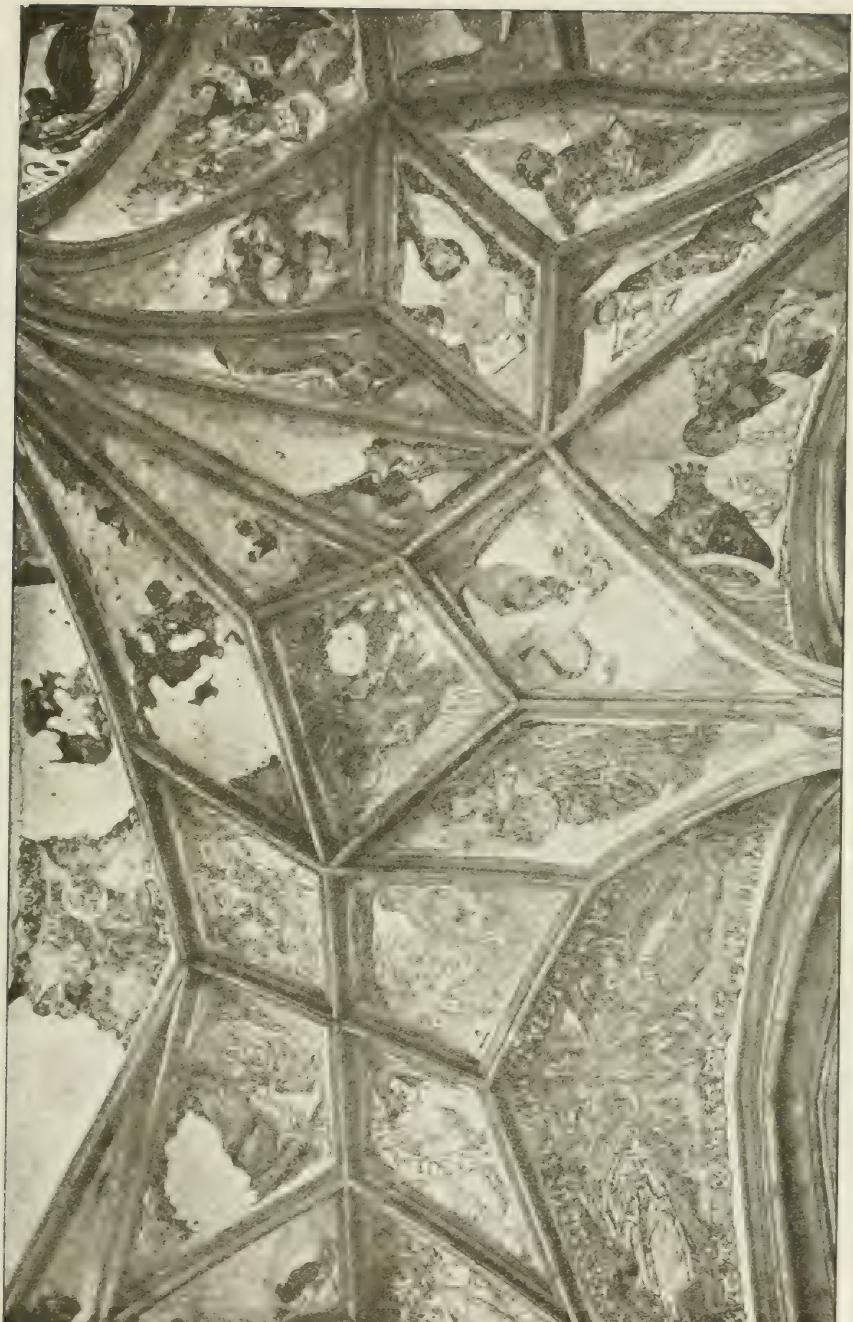

24

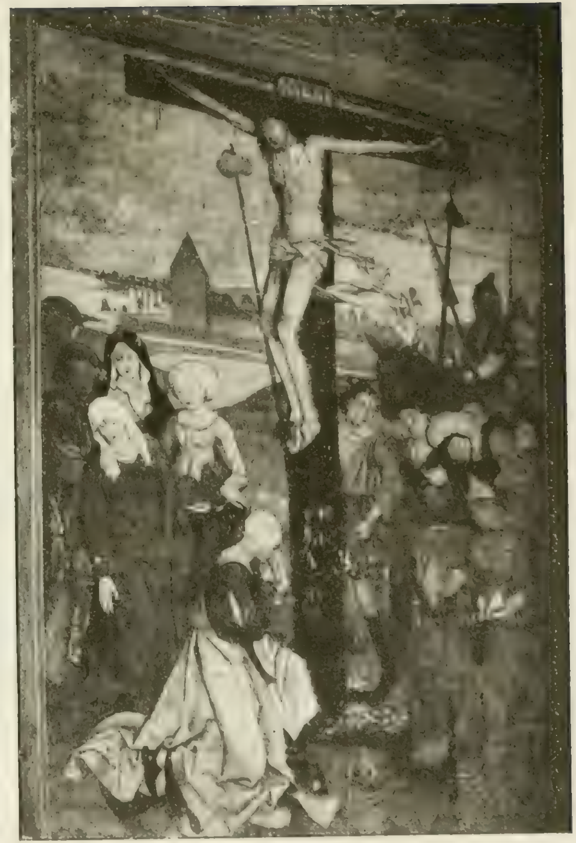
25

28

29

30

31

32

33

34

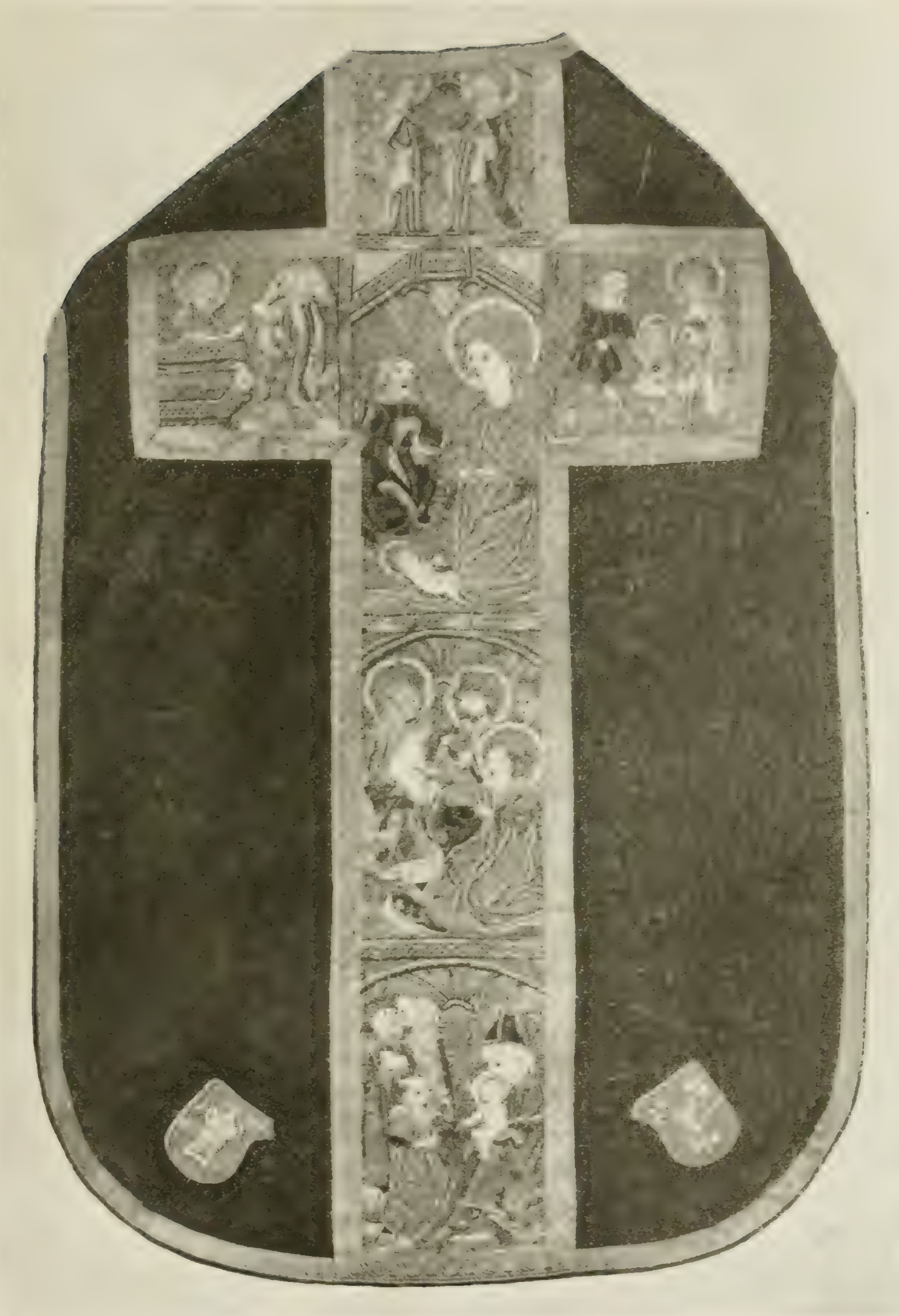
35

36

41

42

43

44

45

46

47

48

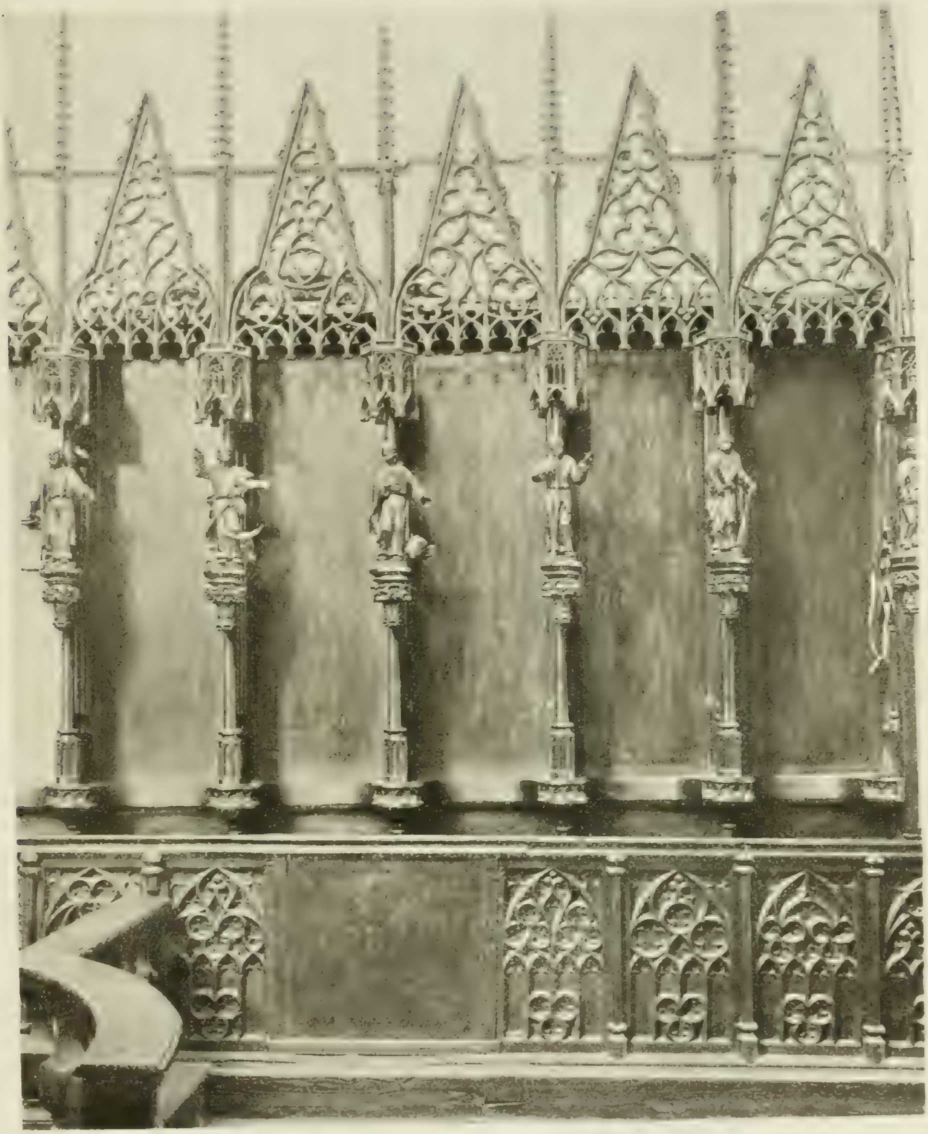

49

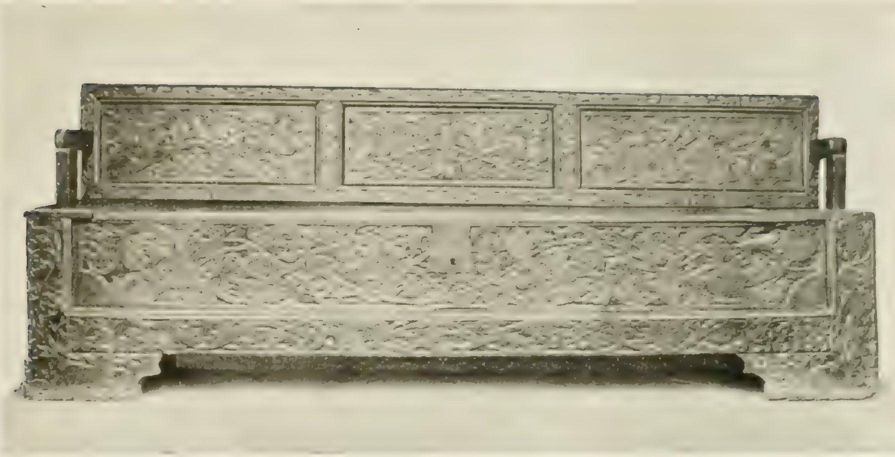

50

52

54

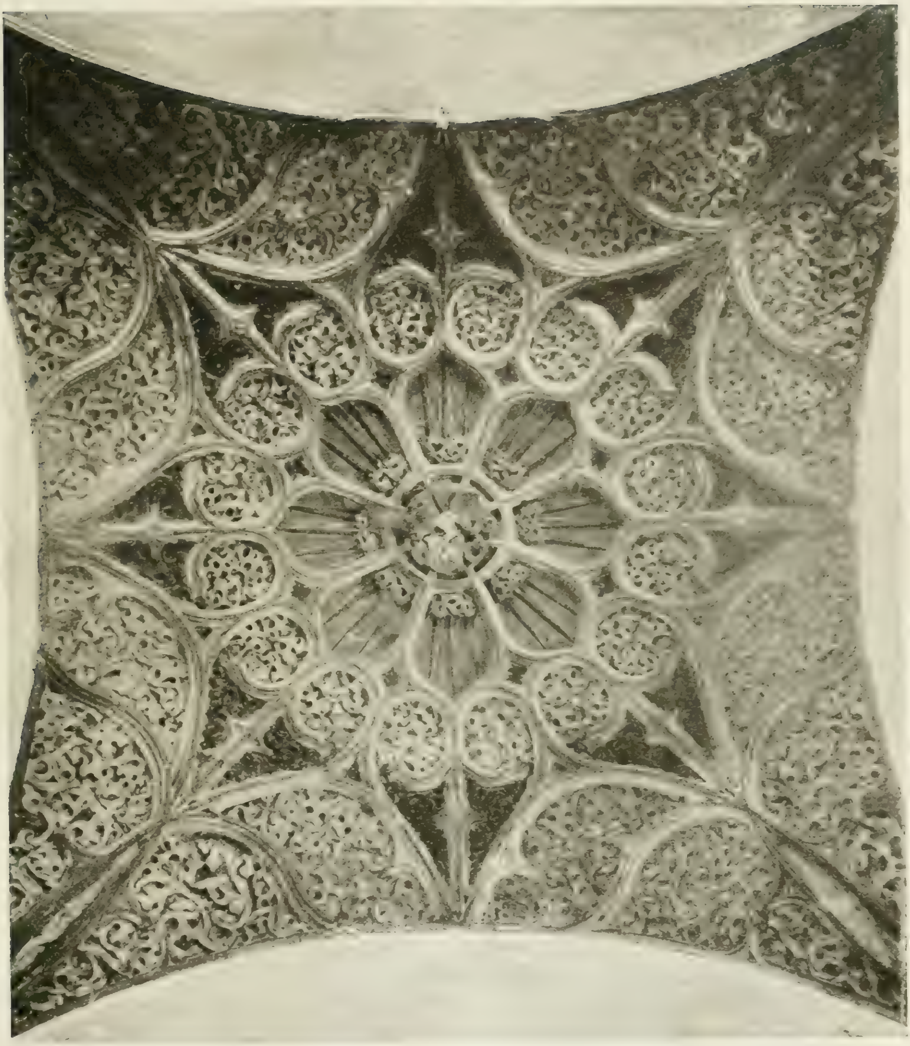
55

56

57

60

62

63

64

65

66

67

68

69

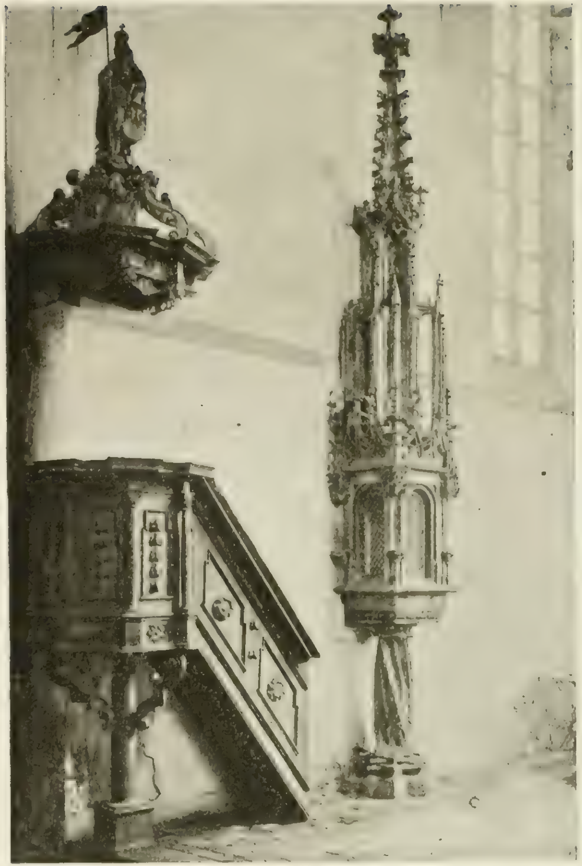
70

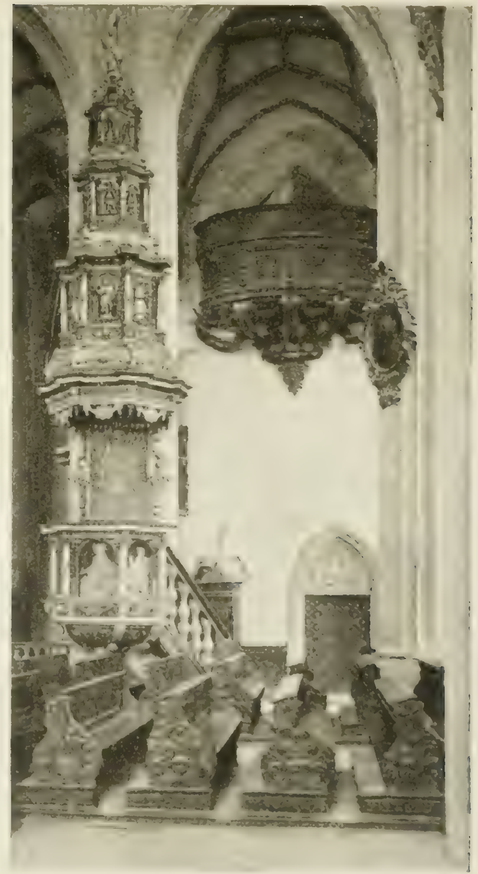

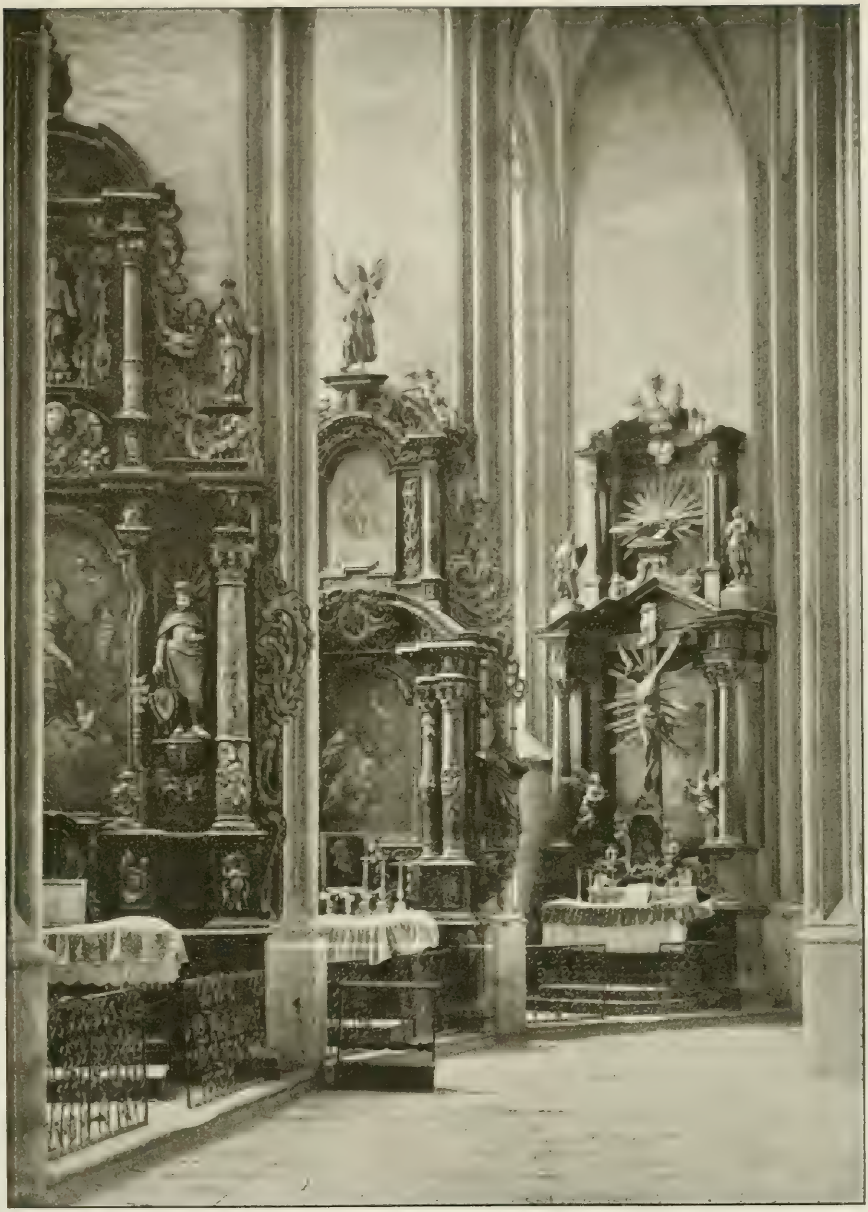
71

72

73

74

75

80

81

82

83

84

88

89

Výklad k obrazům*)

Frontispice. Znak král. hor. města K. Hory s monogramem vladislavským a havířem a hašpléřem jako štítonoši. Freska na záp. stěně hašpléřské kaple (sv. Václava) v chrámě sv. Barbory. Po roce 1493. Rozměry 2·60×2·53 m. Odkryto A. Materkou r. 1878 pod barokním bílením (po r. 1624) a značně restaurováno Fr. Sequensem s pomocí Krisana a Mikše v letech 1889–1891. Fot. Zd. Kratochvíl v Praze 1911.

1. Pohled na Vlašský dvůr a kostel sv. Jakuba s terrassy před chrámem sv. Barbory. Nejníže v pravo věž kostela P. Marie na Náměti, uprostřed skupina Vl. dvora s věží (před restaurací) a arciděkanství, nad ní kostel sv. Jakuba, nejvýše v levo Hrádek. Na svahu bývalé vinice, dole řečiště Páchu. Fot. K. Bellmann v Praze.

2. Pohled na Hrádek, jesuitskou kolej a chrám sv. Barbory s terrassy u Vl. dvora. Kolej dostavěna r. 1667 (architekt Carlo Lurago?), ale stavěno na ní ještě po r. 1700 (portály); zrušena r. 1773, od r. 1776 slouží voj. účelům; střední věž snesena roku 1844, façáda nuzně opravena r. 1856-58 Jos. Uhrem (hlavice pilastrů zbaveny štukové výzdoby). Stav chrámu sv. Barbory po restauraci, provedené r. 1884 až 1905. Fot. Brunner-Dvořák v Praze 1910.

3. Kostel sv. Jakuba s arciděkanstvím. Pohled směrem severovýchodním. Kostel založen asi v 2. čtvrti, stavba se však vlekla až do konce XIV. stol.; severní věž z poč. XV. stol., jižní zůstala nedostavěna. Střecha na věži z r. 1737, báň s křížem z r. 1835; trojlodí pokryto nově břidlicí r. 1865. Celý povrch kvádrových částí osekán 1877 (při tom zničeny kam. značky), později vyspraveny římsy, kružby a ostění na lodi a sev. portál (zazděný) znovuzřízen. Kněžiště dosud intaktní. Arciděkanství, původně gymnasium při Vysokém kostele, bylo vystavěno v letech 1594-1595; façáda obdržela v XVII. st. nové štíty a v pol. XVIII. st. ke kostelu štukovou výzdobu. Fot. Jos. Šteffel v K. Hoře.

4.–5. Chrám sv. Barbory. Pohledy od Páchu. Stavba provedena s přestávkami od 4. čtvrti XIV. století do r. 1565, střecha z r. 1732—3 (místo trojstanové z r. 1532). Terrassa kolem chrámu, opevněná zdí, byla původně hřbitovem. Budova v pravo (na obr. 5.), je kaple Božího Těla, poměrně v dobrém stavu zachovaná, na 4 sloupy sklenutá stavba ze XIV. stol., zrušená r. 1773 a sloužící za varhanářskou dílnu. Fot. čís. 4. z r. 1892 (před snesením první vížky); čís. 5. fot. roku 1894 G. Toužil v K. Hoře.

6.–7. Chrám sv. Barbory. Severní strana kněžiště a část lodi se sakristií po pronikavé restauraci, provedené v letech 1884—1889 a 1893 podle návrhu arch. J. Mockera, vedením Ludv. Láblera (modely sochaře J. Čapka). Spodní část kněžiště (polověnec kaplí mezi opěráky) a příční lodi vystavěny asi mezi lety 1388—1420 (Parléř?), s přestávkou 1401—1404; ochoz sklenul, triforium a opěrné pilíře založil od r. 1481 Hanuš († 1487); kněžiště s celým opěrným systémem dokončil a sklenul Matyáš Rejsek († 1506) od r. 1489 do 1499. Vížka schodová a horní partie lodní z doby Benediktovy (kolem 1520—1530). Prejzové střechy z r. 1733, opěrný pilíř v ose kněžiště restaurován r. 1734 J. P. Baumgartnerem z Prahy. (Mimo to částečná restaurace celé kamenné plastiky 1676, 1726 a 1753.) Portál a okno do empory (vedle sakristie) jsou nové, z r. 1890, po odstranění sloupového barokního portálu z r. 1733 a gallerie, od koleje ke kostelu r. 1726 vystavěné (oboje od arch. F. M. Kaňky?). Na opěrácích bohatá dekorace, většinou zcela vyměněná: řada chrličů, znak kutnohorský (nad sakristií), relief práce v dolech a anděla s kladivem a pemrlicí (na pilíři v levo od portálu); socha sv. Barbory od Č. Vosmíka z r. 1892. Sousoší tří postav na attice (nad druhým oknem kněžiště od západu) viz na obr. č. 24. Fot. J. Vlha ve Vídni 1892.

8. Chrám sv. Barbory. Opěrný systém na jižní straně kněžiště, horní partie s výběhy opěráků, opěrnými oblouky a attikou nad hlavní římsou. Před restaurací; jen vrcholy pilířů částečně zabezpečeny a v plastice vyměněny r. 1734 (J. P. Baumgartner). Fot. A. Groll ve Vídni 1855.

*) Rozsah a podrobnosti tohoto výkladu diktoval ohled k potřebám odborníků, ale i laik nalezne, co jej zajímá. Poznámky o restauracích vztahují se na dnešní stav zobrazených objektů tam, kde naše obrazy podávají stav před restaurací.

9. Chrám sv. Barbory. Část opěrného pilíře na jižním nároží kněžiště před restaurací r. 1887, při níž zcela vyměněny a doplněny (J. Čapek v Praze): znak pánů Smíšků z Vrchovišť s lat. nápisem o řediteli stavby, mincmistru Michalovi z Vrchovišť a socha sv. Václava s baldachýnem. Fot. asi r. 1880.

10. Chrám sv. Barbory. Interieur. Pohled do kněžiště a části střední lodi s jižni empory. Před restaurací, provedenou 1901-1902. Spodní část kněžiště až po triforium a lodi až po emporu z konce XIV. století, triforium z doby 1480—1487 (mistr Hanuš), svrchní část a klenba kněžiště z let 1489 až 1499 (M. Rejsek). Horní partie lodi s emporami a klenbou podle návrhu mistra Benedikta provedena asi v letech 1520—1547. (Mikuláš parléř.) Na emporách nedokončené mensy oltářní u klenebních pilířů a dřevěné sochy křesť. cností z 1. pol. XVII. st. V kněžišti oltářní obraz sv. Barbory od Ign. Raaba z r. 1753 (visí od r. 1896 nad sakristií). Fot. J. Vlha ve Vídni 1892.

11. Chrám sv. Barbory. Pohled na triforium Hanušovo a Rejskovu klenbu a okna. Nápisem datována klenba 1499, kružby oken dokončeny 1504. Restaurováno r. 1901-02. Na osových svornících polychrom. reliefy: poprsí Ježíše s kalichem v ruce a emblemy sv. evangelistů, na ostatních svornících latinská jména svátostí. Mezi žebrovou sítí malované znaky zemí pod žezlem Vladislava II. a štíty těžířských bratrstev. Fot. J. Vlha ve Vídni.

12. Chrám sv. Barbory. Klenba hlavní lodi, pohled zdola. Návrh Benediktův asi z r. 1530, provedl parléř Mikuláš 1540 až 1547. Restaurováno r. 1898-1901, při čemž jedno pole klenební přidáno. Na osových svornících v reliefu monogram Vladislavův, souborný znak říší Ferdinanda I., erb nejv. mincmistra Alb. z Guttenštejna, znak kutnohorský s letop. 1542, otevřená rosetta, hornický emblem a znamení Mikulášovo s letopočtem 1547; na ostatních masky, růžice a nástroje hornické. Mezi sítí žeber vymalovány znaky cechů a erbovních měšťanů s letopočty 1547—48 (některé zničeny při pozd. opravách). Fot. J. Vlha 1892.

13.—15. Chrám sv. Barbory. Ballustráda a sanktuarium mezi pilíři kněžiště, s panely a prolamovanou kružbou, v ní monogramy králů Vladislava a Ludvíka. Provedeny v letech 1507—1509 (po smrti M. Rejska). Fot. J. Vlha 1892.

16. Chrám sv. Barbory. Průhled vnitřní lodí severní a ochozem k chorovým kaplím. Založení z 1. doby stavby (před husitskými válkami), klenba ochozu a boční lodi kolem 1480 (mistr Hanuš). Restaurováno r. 1902. O kaplích viz při čís. 76, o lavicích při čís. 52. Fot. Brunner—Dvořák v Praze 1910.

17. Kostel sv. Jakuba. Portál, okno a vřetenové schodiště v záp. průčelí. Portál z pol. XIV. stol. (posunut z osy, protože stěna na levé straně byla oslabena vřetenem), okno z konce XIV. století. Cementem značně restaurováno v 2. pol. XIX. stol., dvéře nové. Fot. K. Bellmann v Praze.

18. Chrám sv. Barbory. Portálek do sakristie. Kolem 1400, dvéře z konce XVII. stol. Fot. J. Vlha 1892.

19. Kostel sv. Trojice před restaurací. (L. Lábler 1897—98.) Pohled od jihozápadu. (V popředí věže koleje, chrám sv. Barbory a věž kostela sv. Jakuba.) Založen před válkami husitskými (1417?), dostavěn nákl. Jana Smíška z Vrchovišť roku 1488—1504, opraven (nábytek) 1683 a 1727. Střechy ze XVII. stol., jen na věži po požáru r. 1817. Fot. J. Šteffel v K. Hoře.

20. Kostel P. Marie na Náměti po restauraci (1880—87). Pohled od jihu. Kněžiště a spodní část věže před 1400, lodní klenba (po požáru 1470) provedena mistrem Blažkem z K. Hory s pomocí Beneše a Mikuláše parléře 1509-12, věž v horní části dokončena (podle tesaného nápisu) 1490. Schodiště u věže na severu renaissanční. Střechy z roku 1850 a 1886. Fot. J. Šteffel v K. Hoře.

21. Kostel P. Marie na Náměti po restauraci. Interieur. Pohled od hlav. oltáře ke kruchtě. Lodní klenba dokončena r. 1512, restaurováno 1886—87 a 1900. Kruchta barokní z pol. 18. století. Dlažba nová. Malba v oknech podle návrhu R. Urbana. O kazatelně viz u čís. 50.—51. Fot. J. Vlha 1892.

22. Chrám sv. Barbory. Interieur před restaurací. Pohled od hlav. oltáře ke kruchtě. O architektuře viz při čís. 10,—12. Jalová zeď, ukončující střední loď, dokončena roku 1558, kruchta přední z let 1555—56 (parléř Mikuláš); sneseny r. 1896-1898. Malby pod

(viz čís. 52.) i nad kruchtou z 2. pol. XVI. stol. Varhany z 1. pol. XVIII. stol., restaur. r. 1902-3. O lavicích viz u čís. 55., o kazatelně u čís. 75. Zábradlí před hlav. oltářem kolem 1700. Fot. J. Vlha 1892.

23. Kostel sv. Trojice. Interieur po restauraci 1896-1898. Pohled s kruchty k oltáři. O stavbě viz. čís. 19. Při restauraci odstraněna štuková dekorace nad tr. obloukem z r. 1727. Oltář od J. Uzla, malby v okně od R. Urbana. Na stěně v bočních lodích pískovcové reliefy, v pravo znak smíškovský (s pův. polychromií), v levo nápisová deska, držená horníky, s nápisem ze XVII. a XVIII. stol. O sanktuariu viz čís. 74. Fot. Brunner–Dvořák 1910.

24. Chrám sv. Barbory. Sousoší tří karikatur, na ballustrádě attikové nad hlavní římsou kněžiště na straně severní. Tesal Mat. Rejsek (?). Pískovec. Kolem r. 1490. Značně deštěm vymyté. Při restauraci ponecháno v originále.

25. Kostel sv. Jakuba. Konsola pod klenebním pásem v kapli Salazarovské. V protější kapli obdobně konsola s drakem, sápajícím lva. Nerestaurováno. Pískovec, 0·50 m. vys. Z 2. pol. XIV. stol. Fotogr. Zd. Kratochvíl 1911.

26. Chrám sv. Barbory. Klenba v části ochozu kaplového, přilehlého ke kapli hašpléřské a Smíškovské na jihu. Z let 1481 až 1483 (mistr Hanuš). Fresky z konce XV. stol. Uprostřed Ježíš kalich žehnající; v sousedních polích proroci starého zákona a andělé hudoucí, odznaky sv. evangelistů a moudré i nemoudré panny, skoro vše s příslušnými nápisy. Odkryto r. 1878 pod barokním bílením. Restauroval r. 1886 Ad. Liebscher. Fot. J. Vlha ve Vídni.

27. Chrám sv. Barbory. Západní stěna zevní lodi na jihu, zvané mincířskou, od XVII. stol. sv. Františka Xav. Zdivo s oknem (ostění a kružba nové) z poč. XV. stol. Fresky z různých dob. Dole tři pašijové výjevy (od leva): Kristus před Anášem; Kristus trním korunován; Kristus bičován. Kolem 1420, zabíleny již v 1. pol. XVI. stol., obnaženy A. Materkou 1879. Nahoře andělé hudoucí na loutnu a varhánky a mávající kaditelnicemi, pod nimi mincíři, sedící u pregéřských stolic. 3. čtvrt XV. stol. Nerestaurováno. V okně, již v XV. stol. zazděném, byla malba temperová z 2. pol. XVII. stol.: Madonna přijímá pod ochranný plášť rodinu císaře Ferdinanda II.; zajisté zakrývala obdobný výjev z XV. stol., nač poukazují postavy adorujících andělů. Fot. A. Pešina v Praze 1911.

28.–29. Chrám sv. Barbory. Fresky v chorové kapli Smíšků z Vrchovišť. Výjev z pověsti o královně ze Sáby (na stěně západní dole) a Ukřižování Páně (na stěně východní dole). Po r. 1485, kdy byla získána kaple Michalem Smíškem z Vrchovišť, ředitelem stavby chrámu (zde znak Smíškův ještě nerozhojněný). Rozměry jako u frontispice. Odkryty r. 1878 A. Materkou pod barokním bílením (po r. 1624) a restaurovány P. Maixnerem z Prahy 1879. Fot. Zd. Kratochvíl (čís. 28.) a A. Pešina (čís. 29.) 1911.

30.-31. Chrám sv. Barbory. Archa v kapli smíškovské, původně v kapli P. Marie a sv. Petra a Pavla. Střední obraz s rámem 1·41×1·08 m., bez rámu 1·18×0·86 m., křídla 0·53 m. šir., bez rámu 0·30 m. Na stř. obraze P. Maria, obklopená světicemi, (Apolena, Marketa a Kateřina v pravo, Voršila, Dorota a Barbora v levo), držící Ježíška, jenž má v ruce fialky; nad ní nesou andělé koberec. Na křídlech zevně sv. Petr a Pavel, uvnitř Zvěstování, Zasnoubení, Navštívení P. Marie a Narození Páně. Rám byl ozdoben rozvilinovým ornamentem tlačeným v tmelu. Střední obraz kolem r. 1480, křídla kolem 1500. Tempera na křídovém podkladě. Restaurováno r. 1882. (Obrazy P. Maixner, návrh architektury F. Wachsmann, zlacení v obrazech Em. Kopáček v Praze.) Fot. J. Dittrich v K. Hoře 1881.

32. Kostel P. Marie na Náměti. Archa v boční lodi severní, dříve v chrámě sv. Barbory. Střed s rámem 1·66×1·34 m., bez rámu 1·39×0·93 m., křídlo bez rámu 0·40 m. šir. Ve středu navštívení P. Marie Alžbětou, na křídlech uvnitř výjevy ze života sv. Jana, zevně zvěstování P. Marie. Konec XV. stol. Tempera. Restauroval r. 1882 P. Maixner, návrh architektury od F. Wachsmanna v Praze. Fot. Zd. Kratochvíl 1911.

33.–34. Kostel P. Marie na Náměti. Archa v boční lodi jižní, dříve byla zavěšena na barokní kruchtě. Střed s rámem 1·66×1·18 m., bez rámu 1·42×0·785 m., křídelní obrázky bez rámu 0·68×0·33 m. Uprostřed P. Maria s Ježíškem na klíně sto-

jícím, naproti ní sv. Anna, kolem hrající si andílkové, v zadu koberec a hvězdnaté nebe. Na křídlech na líci (v pravo) Ecce homo a sv. Alžběta, (v levo) sv. Barbora a Jan Křtitel, na rubu (v pravo) sv. Anežka a Markéta, (v levo) sv. Dorota a Apolena; v pozadí koberce a hvězdnaté nebe, částečně přemalováno. Signatura MF. Kolem 1520. Tempera. Restaurován kolem 1885. Fot. Zd. Kratochvíl 1911.

35. Kostel sv. Jakuba. Predella býv. hlav. oltáře, zavěšená nyní na čelní straně Ruthardovské kaple. Poslední Večeře Páně. S rámem 3·37×1·90 m., bez rámu 1·23×2·84 m. Hanuš Efeldar (?) 1515. Tempera. Nerestaurováno. Fot. na Národop. výstavě českosl. r. 1895.

36. Kostel P. Marie na Náměti. Predella hlavního oltáře. Nanebevzetí P. Marie s obrazem zmučeného Krista, jehož krev jeden z andělů zachytil do kalicha. Rozměry 1·28×0·60 m. Na křídlech výjevy ze života P. Marie. Kolem 1510. Signatura jako na čís. 33.–34. Tempera. Restaurován kolem 1885. Fot. Zd. Kratochvíl 1911.

37. Museum archaeol. spolku Vocel. Střed archy (?). S rámem 1·11×0·82 m., bez rámu 1·01×0·73 m. Zvěstování P. Marie. Tempera na lipovém dřevě. Kolem 1500. Nerestaurováno. Fot. Zd. Kratochvíl 1911.

38. Museum Vocela. Votivní obraz mincmistra J. Horstoffara z Malešic z kaple sv. Václava ve Vlašsk. dvoře. Po stranách bičovaného Krista andělé, sv. Václav a Ladislav, patroni kaple, u nohou klečí král Vladislav a nejvyšší mincmistr. Nápis zpravuje o vysvěcení kaple Gabrielem, biskupem bosenským, 20. července 1497. 1·44×1·32 m. Tempera na lipovém dřevě. Nerestaurováno. Fot. Zd. Kratochvíl 1911.

39, Museum Vocela. Kasule, dar téhož mincmistra a jeho choti (1496–1499) kapli ve Vl. Dvoře. Původní jen vyšívaný kříž a znaky, našité na rudou sametovou látku pozdně barokního tvaru (strana dorsální). Břevna kříže (1·18 m. vys. a 0·60 m. šir.) rozdělena na šest polí, v nich výjevy ze života P. Marie a mládí P. Ježíše. Lemovka kříže také barokní. Fot. 1895 na Národop. výstavě československé.

40. Radní síň ve Vlašském dvoře. Socha Ecce homo z bývalé radnice, vyhořelé r. 1770. 1511. Signatura HE. Lípa, barokní polychromie z r. 1610, vys. 1·86 m. Nerestaurováno. Fot. J. Vokoun v K. Hoře.

41. Chrám sv. Barbory. Socha P. Marie dříve na hlavním, nyní na oltáři v první kapli chorové na severu. Kolem 1480. Lípa. Polychromie, ruka P. Marie, jablko a žezlo barokní. Pokryta nyní pláštíkem z rudého aksamitu, zlatem vyšitého, se znakem Trautmansdorfským, kolem 1750. Nerestaurováno. Vys. 1·25 m. Fot. Zd. Kratochvíl 1911.

42. Museum Vocela. Klanění sv. tří králů Ježíškovi. Vyplň z křídla archy(?). Konec XV. stol. Vysoký relief, lípa, polychromie XVI. stol. 0·60×0·48 m. Fot. Zd. Kratochvíl 1911.

43.–46. Kaple ve Vlašském dvoře. Archa zavírací, složená pro Jubil. výstavu 1891 ze dvou různých částí. Střední skříň s vysokým reliefem výjevu: Smrt P. Marie, řezaným z lipového dřeva a polychromovaným, s prolamovaným nadhlavím (1·11×0·78 m.) a predella (1·55 m. dl., 0·23 m. vys.) s temperovou malbou trním korunovaného Ježíše, oplakávaného P. Marií a sv. Janem, tvoří část oltáře o málo staršího křídel, s reliefními polychrom. postavami sv. Vojtěcha a Ludmily (nadhlavní mřížky vylámány, zůstaly jen postranní sloupky je nesoucí.) (1·06 ×0·41 m.) Střed i křídla kolem 1500. Restaurováno v letech 1904 až 1906 K. Šťapferem, zlaceno O. Skůčkem. Střed je nyní v kapli spojen s křídly Magdaleny a Markéty, křídla jsou na hlav. oltáři. Fotogr. (čís. 44.) J. Vlha, čís. 43. a 45./46. z r. 1891 a 1895.

47. Chrám sv. Barbory. Tři sošky andělů s emblemy umučení, zbylé z figurální výzdoby chorových lavic (čís. 52.), pod baldachýny na dělících stěnách mezi sedadly. Mistr Jiřík (?) Kolem 1480. Nepolychromované lipové dřevo. V sakristii uloženo ještě jedno křídlo, jako zbytek další sošky. Vys. 0·68 cm. Restaurovány nákl. arch. spolku Vocel 1877–79 podle pokynů arch. J. Mockera J. Černým. Fot. Zd. Kratochvíl 1911.

48. Kaple ve Vlašském dvoře. Archa zavírací, současná s reliefem smrti P. Marie (čís. 44.) Ve střední skříni (1·04 × 0·76 m.) pod prolamovaným nadhlavím sošky sv. Filipa a Jakuba (s barokní polychromií), na křídlech (bez rámu 0·95 × 0·28 m.) temperou malované postavy (uvnitř) sv. Zikmunda

a Víta, (zevně) Prokopa a Ludmily, na predelle (dl. 0·78, vys. 0·24 m.) veraikon, nesený anděly. Restauroval 1904–6 K. Štapfer. Fot. 1895.

49. Chrám sv. Barbory. Předsíň jižní. Sv. Barbora. Křídlo archy, vyřezané r. 1502 Jakubem řezbářem a odstraněné 1673 Jesuity. Lípa, barokní polychromie, 1·49 × 0·60 m. Korunka světice a horní výplně vylámány. Celý oltář napodoben r. 1905 L. Láblerem a J. Kastnerem. Fot. Zd. Kratochvíl 1911.

50.–51. Kostel P. Marie na Náměti. Kazatelna před restaurací. 1513–1532. Navrhovatel neznám. Poprsí sv. otců na řečništi tesal 1519–20 Augustin, práce pozlacovačské na stříšce provádí ještě r. 1532 Eliška, choť malíře Michala. Značka kamenická na fiále. Noha z pískovce, řečniště z opuky, stříška dřevěná. Na stříšce tři původní sošky (značně doplněné) P. Marie, sv. Jana a Jakuba ap. Restaurace r. 1900 v huti svatobarborské (celý povrch značně opracován,) Fot. A. Groll 1855,

52.–53. Chrám sv. Barbory a kostel sv. Jakuba. Chorové lavice, dobově i formově příbuzné. U sv. Barbory stály pod západní kruchtou (nyní vedle sakristie) a mají 11 sedadel, u sv. Jakuba stojí v kněžišti po obou stranách a mají po 6 sedadlech. Kolem 1480–1490. Mistr Jiřík (?) Nepolychromované lípové dřevo. Průměrně vysoké 5·50 m., široké 1·93 m. a dlouhé (u Barbory) 9·61 m. a (u Jakuba) 5·25 m. Restaurovány (u Barbory) 1877–79 řezbářem J. Černým a truhlářem J. Hrabákem v Kutné Hoře; nerestaurovány (u Jakuba), ale natřeny 1864 a sošky apoštolů a 2 evangelistů na ně zhotovil Pover z K. Hory. Na obraze 52. jsou znatelny znaky Ludv. Karla z Řásné a Mat. Lidla z Myslova z r. 1562, A. Materkou 1878 objevené a J. Zeisem restaurované, ale při restauraci kostelní budovy zničené. Fot. J. Vlha 1892.

54. Radní síň ve Vl. dvoře. Lavice konšelská s překlopným opěradlem, ze staré radnice, vystavěné kolem 1495 a vyhořelé r. 1770. Kolem 1520. Lípa nepolychromovaná, plochá řezba rozvilin s vloženými postavami lidskými a zvířecími. Dlouhá 2·45 metru, vysoká 0·95 m. Fot. 1895 na Národopisné výstavě československé.

55. Chrám sv. Barbory. Postranice a část čela lavice v lodi. Kolem 1670. Celkem 68 kusů. Nepolychromovaný dub. Fot. J. Vlha r. 1892.

56. Hrádek v ulici Svatobarborské. Arkýř kaple na straně východní. Budova ze XIV. století (sklepy), přestavěná kolem 1485 až 1505 nákladem M. Prekla a Jana Smíška z Vrchovišť, kaple vysvěcena roku 1504 ke cti sv. Václava. Budova zachována – až na několik příček a zazdění arkád v nádvoří z r. 1844 intaktní. Zevně jen na arkýřích je bohatší detail (na tomto okenní kružby, pilířky opěrné s nosiči štítů vrchovišťského a havířských), uvnitř zachovaly se četné klenby, bohatá pískovcová ostění oken a portálů, figurální konsoly a stopy maleb. Restaurace podle návrhu arch. K. Hilberta bude zahájena 1913. Fotografoval A. Groll ve Vídni.

57. Kamenný dům čp. 182 ve Václavské ulici (bývalý hrnčířský trh). Pohled od ústí Šultysovy ulice před restaurací, provedenou 1900–1902 arch. L. Láblerem (modely J. Kastner). Vystavěn kolem r. 1480 jako nárožní (domek čís. 184 přistavěn v XVIII. st.), během času upraven (z 19. stol. nižší střecha, zazdění podloubí v průčelí r. 1845 a četné příčky z XVI. stol. a z r. 1839 uvnitř), 1849 až 1898 byla tu radnice. Fot. A. Groll.

58. Hrádek. Arkýř na façádě do ulice, s bohatě zdobeným košem (v rozvilinách vpletena lidská postava a lev) na vřetenovém sloupku. Pískovec. Kolem 1500 (viz č. 56.) Restaurováno bídně r. 1861. Fot. J. Vlha.

59. Kamenný dům před restaurací. Detail façády po úpravě 1839, provedené nákladem Jos. Krčána. Na arkýři plastické vinné rozviliny v žlábcích profilované nohy, zbytky nárožních výklenků s baldachýny a panelovaná balustráda; vedle arkýře socha sv. Václava pod baldachýnem. Ve žlábku hlavní římsy rozviliny a zvířata. Na štítě pod okny emblemy hornické a sochy jezdců; nad okny znaky zemí koruny české (český znak zkomolen r. 1839 v květinový koš). Výše stála socha P. Marie, anděly korunovaná, po stranách Adam a Eva a nejvýše zkomolený strom, přecházející v křížovou kytku. Fot. A. Groll.

60. Knížecí dům (čp. 376 ve Vocelově ul.). Klenba ve věži, vzadu na dům přilehlé, ve 2. patře, celá složená z tesaných kamenů pískovcových. Žebrová síť vyplněna rozvilinami, na svorníku neznámý znak (půl bílá

a půl černá orlice, nad štítem helm), kolem věnec a paprsky. Původní zlacení a polychromie. Kolem r. 1500. Nerestaurováno. Fot. J. Vlha.

61. Kamenná kašna na Rejskově náměstí před restaurací, provedenou podle návrhu L. Láblera 1887–1890. Vystavěna nákladem obce 1493–1495 (letopočet vytesán na stranách), při restauraci doplněny fiály a panely. Pískovec. Výška nádrže podle terrainu 3·75–4·30 m. Fot. G. Jägermayer & Co. ve Vídni.

62. Pohled na zadní façádu arciděkanství (v pozadí budova hor. úřadu v základech gotická, před přestavbou kolem r. 1870 a věže kostela Jana Nepom.). O stavbě viz u čís. 3. Nerestaurováno. Fot. r. 1871.

63. Vlašský dvůr po odboření barokních přístavků na průčelí r. 1895 (zahájení restaurace, provedené arch. Ludv. Láblerem do r. 1898). Věž v základě z konce XIII. století, hořejší část její a přilehlý trakt na jihu (palác) z doby Václava IV., za ní pohled na šmitry mincovní. Na sever od věže vladislavská část. Střecha věže barokní, po požáru 1585. Restaurace rovná se úplně přestavbě. Fot. Jos. Šteffel v K. Hoře.

64.–65. Vlašský dvůr. Nádvoří před restaurací, provedenou 1895–1898. Věž se schodištěm z doby Václava IV., vedle v levo trakt vladislavský s arkýřem kaple, vysvěcené 1497, s bohatou architektonickou výzdobou, pod níž bývalá mince s portálky (1501 a 1518.) Za kaplí arkády (viz číslo 66.), do nichž vedl z královského paláce dřevěný, krytý most na trámových podpěrách, ze XVII. stol. Při restauraci most odstraněn a façády obnoveny a doplněny. Fot. A. Groll 1855.

66. Vlašský dvůr. Arkády nádvorní ve vladislavském křídle na severu, vystavěné asi v 1. pol. XV. stol. a upravené kolem roku 1580, před restaurací 1893–94. Fot. Jos. Šteffel v K. Hoře.

67. Vlašský dvůr. Mincmistrovský dům (zbořen při přestavbě západ. traktu 1893) t. ř. Horstoffarův, vystavěný mezi lety 1496 až 1499 v bývalém hradním příkopě na západní straně a přestavěný od roku 1577 (I. patro a štíty). V klenáku portálu byl štít se znakem Horstoffarovým. Až do r. 1860 táhla se od paláce král. až k tomuto domu hradba. Fot. Jos. Šteffel v K. Hoře.

68. Portál domu čp. 174 v Šultysově ulici. („U Mramorů".) Dům patřil tehdy Stejškovi Freisichselbstu z Freudenpachu. Před r. 1590. Pískovec. Plastika významu allegorického na stylobatech mezi sloupy a v nástavci. V klenáku nadpraží znak majitelův. Dvéře z 1. pol. XIX. stol. Nápis v nástavci obnoven v 2. pol. XIX. století. Nerestaurováno.

69. Portál býv. školy vysokokostelské, nyní arciděkanství. 1595. Tesal kameník Pavel z Prahy. Červený mramor. Ve svorníku nadpraží monogram Pavlův, ve výplních dříků emblemy umění, v cviklech kartuše se znaky Špice z Hertenfelsu a Aug. Šmilaura z Jihlavy, ve vlysu v kartuších citát z Cicerona. Nástavec tvoří znak města, držený andílky, již nesou štíty se znaky primatora Zikm. Kozla a cís. rychtáře Mikuláše Vodňanského z Čazarova. Dvéře z 1. pol. XIX. stol. Fot. Výborný 1895.

70. Pohled na klášter Uršulinek s kaplí s terrassy hôtelu „U černého koně". Klášter vystavěn podle návrhu architekta Kil. Ign. Dintzenhofera (orig. plány o pěti listech v archivě klášterním) v letech 1735 až 1743. Kaple vystavěna podle (rozsáhlejších) plánů Bedř. Ohmanna z r. 1898 v letech 1900–1901. Fot. Z. Kratochvíl 1911.

71. Brána klášterská. Vystavěna r. 1676, zbořena 1880. V nadpražním klenáku korunovaný monogram císaře Leopolda I.

72. Kostel Jana Nepomuckého před restaurací a před zastíněním bočního pohledu domem čp. 145. Pohled od kamenné kašny. Vystavěn podle návrhu arch. Ferd. Maxm. Kaňky z Prahy z r. 1734, v letech 1734–1750 (s přestávkou 1735–39 a 1745) a zařízen do r. 1754. Sochy sv. Vojtěcha a Prokopa ve výklencích po stranách portálu od V. Advokase. (1751–52.) Restaurace podle návrhu arch. A. V. Barvitia r. 1884 až 1886 (malby rest. Max Pirner a K. Javůrek, skla v oknech z r. 1895 od firmy Mayer v Mnichově). Soutka na východní straně s bohatým portálem zřízena kolem r. 1760. Fot. J. Dittrich v K. Hoře.

73. Klášter Uršulinek před přístavbou kaple. Pohled od východu. Archivalie stavby dosud nejsou zpracovány a proto není znám sochař portálu a soch (sv. Josef, arch.

Michael, Zvěstování P. Marie, anděl strážný, Jan Nepomucký, sv. Václav, Antonín, František atd.) na štítech. Nerestaurováno. Data viz u č. 70. Fot. 1871.

74. Kostel sv. Trojice. Sanktuarium a kazatelna. O stavbě viz u čís. 19. Kazatelna dřevěná, kolem r. 1689; odstraněna při restauraci. Sanktuarium z pískovce, kolem 1505; na štítku značka kameníkova. Fot. J. Vlha 1892.

75. Chrám sv. Barbory. Pohled na část hlavní a vnitřní severní lodi. Portál sakristie viz u čís. 18. Nad ním bývalá komora chrámového pokladu (zbudovaná kolem 1400), v XVII. stol. (kolem r. 1680) přeměněná na kruchtu pro všední den a opatřená vyloženým balkonem. O lavicích viz u čís. 55. Kazatelna má schodiště a řečniště s poprsími svatých evangelistů z pískovce (tesal je roku 1560 kameník Leipolt); dřevěné obložení řečniště a celá architektura stříšky z r. 1665 nákl. Markéty Kamberské. Restaurováno 1902. Barokní rámec obrazu (kolem 1700) na pilíři proti kazatelně jest nyní v Umělecko průmysl. museu v Praze. Fot. J. Vlha 1892.

76. Chrám sv. Barbory. Průhled z ochozu do chorových kaplí na severní straně. Architektura z konce XV. stol. Oltáře (od leva): sv. Kateřiny, kolem r. 1680, s obrazem od I. Raaba (?) kolem 1750; sv. Blažeje, současný, s obrazem od Ign. Raaba (?) kolem 1750; v nástavci stětí sv. Jana ze XVII. stol.; sv. Kříže, architektura i sousoší kolem r. 1710. Dosud nerestaurováno. Fot. asi 1890.

77. Kostel sv. Jakuba. Interieur. Pohled do hlavní lodi a kněžiště. Architektura z různých dob XIV. stol., bez pronikavé pseudogotické restaurace; dlažba nová. V bočních lodích u tr. oblouku vloženy (již po založení lodních pilířů) kaple ruthardovská (v pravo) a salazarovská (v levo), nad ruthardovskou upravena oratoř s varhanami v 1. pol. XVIII. století, nad salazarovskou v XV. stol. zřízena visutá pavlač k portálku schodiště. V bocích kněžiště vchody do sakristie (r. 1686) a schodiště k oratoři nad kaplí (1730). Hlavní oltář z roku 1678 od Kašp. Eiglera (viz čís. 81.), vyzlacený od P. Timmera, sochy od Dav. Sulera z Prahy; obraz Stětí sv. Jakuba od F. X. Balko z r. 1763, v nástavci sv. Trojice od P. Brandla (restauroval 1841 Novotný), tumba a tabernákl z 1. pol. XVIII. stol. Kazatelna z r. 1802. Na lodních pilířích stojí barokní sochy dřevěné. O lavicích viz čís. 53. Fot. Jos. Vlha 1892.

78. Chrám sv. Barbory. Pohled do vnější severní lodi, bývalé kaple havířské, od XVII. století sv. Ignáce. Založena a sklenuta kolem 1404. Vřetenové schodiště a stěna východní před r. 1400. Zpovědnice (v levo) z r. 1679, oltář s hlavním obrazem svatého Ignáce (od J. J. Heinsche?) a obrazem P. Marie pod křížem v nástavci z téže doby. Nerestaurováno. Fot. Brunner-Dvořák 1910.

79. Kostel Jana Nepomuckého. Interieur. Pohled k hlavnímu oltáři. Stavbu a restauraci viz u čís. 72. Štukovou dekoraci provedl (r. 1751) Vojta Kegler z K. Hory, mramorování Vojt. Vlk. Fresky na klenbách F. X. Balko s pomocí Redelmayera (1752). Kazatelna a lavice od Karla Eberle, hlavní oltář z r. 1754 z Prahy, obraz na něm od Em. Dítěte (1887), původní, od F. X. Balko, zničen 1860 nátěrem. Na postranních oltářích obrazy sv. Floriána a Gotharda od Molitora. Ve výklencích v lodi osm soch zemských patronů (1752). Fot. Brunner-Dvořák r. 1910.

80. Kostel sv. Jakuba. Sakristie. Karel Škréta, Pietà. Volná kopie z r. 1673 podle A. Carracciho; originál od r. 1825 v obrazárně Spolku vlast. přátel umění (Katalog obrazárny, č. 142). Plátno, olej. 1·43 $\times$ 1·20 m. Restaurováno K. Javůrkem r. 1878. Fot. F. Krátký v Kolíně.

81. Kostel sv. Jakuba. Podvěžní kaple na severu. Matka Zebedeovců přivádí Ježíši své syny. V pozadí pohled na K. Horu. 1678. Kašp. Eigler. Vysoký relief, lípa, bez polychromie, i s rámem 5 $\times$ 3·50 m. Původně na hlavním oltáři (r. 1763 zaměněn obrazem F. X. Balkovým). Nerestaurováno. Fot. J. Vlha 1892.

82. Klášter Uršulinek. Portál. Kolem 1740. Data viz u č. 70. Fot. Výborný 1895.

83.—84. Terrassa (most) před jesuitskou kolejí. Sousoší sv. Václava a Anny. Ze serie třinácti sousoší, postavených rychle za sebou po r. 1700 k popudu rektora P. Ferd. Zdechovského; sv. Václav z r. 1716 nákl. sboru ctitelů, sv. Anna z r. 1709 nákladem neznámé paní. Tradice je připisuje F. Brokofovi a Fr. Baugutovi. Pískovec, asi 4 m.

vysoké. Částečně restaurovány 1863 a zasazeny před ně lípy. Fot. A. Pešina r. 1911.

85.–86. Morový sloup (Boží muka) v Šultysově ulici. Celkový pohled od jihu a spodní část. 1713–1715. Model i provedení Fr. Bauguta, stavěl Jak. Vogler. Na podstavcích reliefy a votivní nápis, na nárožích postavy havířů, sv. Karla Bor., Šebestiána, Rocha a Františka Xav., na vrcholu socha P. Marie. Pískovec. Restaurováno 1876 Liber. Kundtem z Polné. Fot. F. Krátký v Kolíně (č. 85.) a J. Vokoun v K. Hoře (č. 86.).

87. Chrám sv. Barbory. Kaple sv. Ignáce (viz č. 78.). Západní stěna, pokrytá freskou: Vidění sv. Ignáce, raněného v bitvě u Pampeluny. 1747. J. Kovář z Prahy. Nerestaurováno. Fot. J. Vlha 1892.

88.–89. Měšťanské domy barokní. Nahoře čp. 142, 143 a (nárožní) 141 na Rejskově nám., dole čp. 154 (Stará pekárna) v Šultysově ulici. Čís. 142 a 143 s gotickými portálky a klenbami z 1. pol. XVI. století, façády (ve štítě čís. 142 soška sv. Floriána, na čís. 143 tabernakl s ballustrádou) z 1. čtvrti XVIII. stol. Fot. Výborný 1895 (čís. 88.) a J. Vokoun v K. Hoře 1911 (čís. 89).

90. Socha horníka v lodi chrámu svat. Barbory. Dřevo, polychromované. Vys. 1·35 m. Kolem 1700.

Průvodce po Kutné Hoře

Napsal

Eduard Schmidt

Turistický plán král. hor. města Kutné Hory

(červená linie značí cestu městem, jak ji navrhuje Průvodce)

I. Tylova třída
II. Náměstí Palackého
III. Náměstí Havlíčkovo
IV. Náměstí Smíškovo
V. Husova třída
VI. Náměstí Václavské
VII. Na Náměti
1. Vlašský Dvůr
2. Pomník Havlíčkův
3. Kostel sv. Jakuba
4. Arciděkanství
5. Ruthardka
6. Hrádek
7. Jesuitská kolej (kasárny)
8. Chrám sv. Barbory
9. Vodní nádržka
10. Krajský soud
11. Kamenná kašna
12. Kostel Jana Nepom.
13. Morový sloup
14. T. ř. dům Šultysův
15. Kamenný dům
16. Kostel sv. Bartoloměje
17. Hřbitov s kostelem Všech Svatých
18. Klášter Uršulinek s kaplí
19. Bývalá kaple sv. Trojice
20. Knížecí dům
21. Kostel P. Marie na Náměti
22. Sokolovna
23. Nádraží

Kutná Hora.*

K ZBĚŽNÉ PROHLÍDCE KUTNÉ HORY stačí den; detailní prohlídkou a výlety do okolí možno ovšem pobyt libovolně prodloužiti. Návštěvu Hory z Prahy lze podniknouti buď samostatně, buď jako odbočku z cesty přes Kolín nebo jako odbočku z túry posázavské (lokální dráha Zruč–Kutná Hora město, 3 vlaky denně oběma směry, jízdné K 1·80, doba jízdy 1¼ hodiny).

VLAKOVÉ SPOJENÍ S PRAHOU: Severozápadní drahou 7 vlaků z Prahy a 10 zpět, jízdné K 3·40, přesedati nutno v Lysé a Sedlci. Nepohodlné vagony, špatná trať, doba jízdy 2–3½ hod. Tratí bývalé společnosti státní dráhy, s přesedáním v Kolíně a Sedlci, 6 vlaků z Prahy, mezi nimi 3 rychlíky do Kolína, doba jízdy 1¾–3 hod., jízda sama pohodlnější, příjemnější a levnější.

SILNIČNÍ SPOJENÍ S PRAHOU pro automobily atd. přes Český Brod, Plaňany, Kolín, Malín, zde odbočka přímo do Hory. Sjízdnost silnic dobrá.

HOTELY: Hotel Moravec „U černého koně", Kollárova 314. Pokoje od K 1·60, kuchyně velmi chválená, jídla à la carte, omnibus u vlaků; vlastní automobil; vyhledáván. Dále: „U zlaté stoupy" Tylova 427, „Pošta" Husova 147., „U zlaté husy", Husova. Zcela levný „U modrého kříže" Tylova 390.

STUDENTSKÉ NOCLEHÁRNY: Na Hrádku.

GARÁŽE, benzinové a reparaturní stanice: Hotel Moravec, hotel „Pošta".

RESTAURACE: v hotelích, dále „Zlatá Husa" Husova 151, „Na Císařské" Šultysova 147, „U tří pávů" Palackého náměstí 379, „U slovanské lípy" Roháčova 566, „U žlutého kola" Havlíčkovo náměstí 312. – „Lorec", zahradní restaurace s velkým sálem pro letní slavnosti a koncerty, předměstí Hlouška 57.

KAVÁRNA: Hotel Moravec.

VINÁRNY: v hotelu Moravec a v lahůdkářských závodech.

LAHŮDKÁŘSTVÍ: Wagenknecht Josef, Husova 106, Brož Antonín, Palackého 319, Francl Karel, Husova 101, Křikava Čeněk, Kollárova 315, Mašín Antonín, Palackého náměstí 157.

CUKRÁŘSTVÍ: Reisich František, Tylova 507, Chobot J., Kollárova 316, Šimša J., Husova 126-127, Mayer, Vysokostelská.

LÁZNĚ: v hotelu Moravec, „Novomlýnské" na předměstí Vrchlici 12, Oslošachtecké Vrchlice 33.

PRVNÍ POMOC: Všeobecná veřejná okresní nemocnice, primář MUDr. Em. Jäger. Lékaři MUDři.: Alois Bartl, Lorecká 106, Josef Janda, (zubní) Kollárova 315, Em. Jäger, Poděbradova 281, Přemysl z Tardy, Sokolská 601, Josef Vančura, Husova 152, Em. Vicovský, (zubní) Šultysova 171, František Weigner, Václavské náměstí 275.

LÉKÁRNY tři, vesměs na Palackého náměstí.

ZUBNÍ TECHNIK: Vojtěch Beran, Tylova 508.

INFORMACE A ZTRACENÉ VĚCI na městském úřadě.

POŠTA, TELEGRAF, TELEFON: Husova třída 149-150, Sokolská třída.

---

* Za mnohý detail děkujeme ochotné informaci městského úřadu v Kutné Hoře, Odboru Klubu českých turistů, Českého Klubu Automobilistů atd.

BANKA: Filiálka Obchodní a průmyslové banky kolínské, Palackého náměstí 156, I. posch. Filiálka České průmyslové banky pražské.

KNIHKUPECTVÍ: Karel Šolc, Husova 115, Rudolf Holan, Palackého 154, Vojtěch Pittner, Šultysova 166, Alois Jäger, Šultysova 170.

TABÁKOVÉ SPECIALITY: Josef Krása, Palackého náměstí 156.

KOČÁRY pronajímají hotelieři a restaurace „Na Císařské".

POSLUHOVÉ dva na nádraží u vlaku.

ZÁBAVY, KONCERTY, TANCE většinou v loreckém sále.

SPORT: Kopaná: Studentská XI., Studentský footballový kroužek K. H.; tennis: Odbor Klubu českých turistů.

TURISTICKÉ STŘEDISKO: Odbor K. Č. T. v hotelu Moravec.

PAMÁTKY kutnohorské možno projíti podle značek K. Č. T. (červený trojúhelník v bílém obdélníku, hrot ve směru cesty: Značkování poněkud malé, proto pozor!)

OSOBNÍ PRŮVODCE po městě doporučí městský úřad.

I. Dějiny a statistika Kutné Hory.

Břehy potoka Vrchlice v místech dnešní Kutné Hory byly podle četných nalezišť obydleny již v dobách předhistorických. Kdy bylo město založeno, nevíme; báje k tomu se vztahující nemají vědeckého podkladu. První historický záznam připomíná Horu jako horní město (kde se doluje) již za panování Přemysla Otakara I. R. 1276 prohlášena městem královským. Skvělé bohatství stříbrných dolů přivodilo rychlý vzrůst města, o jehož dobytí se mnozí (na př. 1304 Albrecht Rakouský) marně pokoušeli. Kutná Hora byla pokladnicí království, což povzneslo neobyčejně její význam; králové čeští rádi sem zajížděli a Horští ve svých stavbách soupeřili s Prahou. Na počátku válek husitských byla Hora ještě střediskem katolicismu a kacíři z okolí byli tu chytáni a házeni do šachet („Greifský couk" pod kostelem Všech Svatých); Matouš Hradecký udává na půl šesta tisíce takto zahynuvších kacířů. Když Pražané vytáhli proti Hoře, vzdala se jim, avšak při návratu Zikmundově zradila Žižku, jenž s nouzí ušel na hoře Kaňku zajetí. Sebrav však u Kolína nové voje vtrhl do města, zapáleného couvajícím vojskem Zikmundovým, a kázal oheň uhasiti. Hora stala se pak ryze českým městem a střediskem pod obojích a za Jiříka Poděbradského zdvihla se k novému rozkvětu. Vrchol její slávy byl za Jagelonců; pak nastal rychlý úpadek. 1541 zatopen nejbohatší důl Oslí; císař Ferdinand zbavil odbojné město všech privilejí; 1614 zanecháno dolování; trojí mor a katolická reformace zdecimovaly obyvatelstvo, jehož bývalo kdysi mnohem více; poslední rány utrpělo město vpádem Prusů 1742 a požárem 1770. Teprve v minulém století zahájeno opětně dolování, ovšem v míře poměrně nepatrné, ale i toho zanecháno.

Přes nepříznivou polohu komunikační stala se moderní Kutná Hora důležitým střediskem kulturním a průmyslovým. Dnes je sídlem četných úřadů; zejména uvádíme: hejtmanství, kraj. a měst. okresní soud se státním návlad-

Kutná Hora. - Hotel Moravec

„U černého koně“.

Staroznámý, nově zařízený hotel I. řádu se 40 elegantně a pohodlně zařízenými pokoji. Znamenitá kuchyně. Plzeňský prazdroj přímo od čepu. Dobře vyleželé pivo lorecké. Vína tu- i cizozemská zaručené jakosti. Sál ke společným hostinám. Vlastní povozy jsou vždy pohotově. Omnibus ke každému vlaku. Lázně v domě. Telefon interurbanní č. 15.

O hojnou přízeň prosí

Arnošt Moravec, hotelier.

Nejstarší český velkozávod pro stavbu varhan a harmonií

Ant. & J. Mölzer Hora Kutná.

(Varhany v arciděkanském chrámu sv. Jakuba v Hoře Kutné o 3 manuálech a pedále, 46 hlasech a 35 spojkách pneum. soustavy.)

Městský parostrojní exportní pivovar

„LOREC“

v Hoře Kutné

doporučuje svá dobře vyleželá piva: výčepné — exportní ležák — černé „Mincmistr“. Vyznamenán na výstavách v Bruselu, v Praze, v Kutné Hoře.

nictvím a notářskou komorou, horní senát, revírní úřad, hlavní berní úřad a inspektorát, vrchní finanční komisařství, cejchovní úřad, okresní školní rada, okresní zastupitelstvo, arciděkanství a vikariát, evangelické farářství. Školy a veřejné ústavy: Vyšší reálka, paedagogium, veřejná okresní nemocnice se 150 obyčejnými a 25 isolovanými lůžky, chudobinec, sirotčinec. Průmyslové podniky: Městský pivovar, městská plynárna, cukrovar, mlýny, parní pily, strojírna a slevárna železa, kotlářství, výroba varhan a harmonií, továrna na vlásenky, knoflíky a sponky, továrna nábytku, továrna na ocet a hořčici, na likéry, na hračky a kovové zboží, na cement a asfaltovou lepenku, na obuv, na stejnokroje, na rukavičky, tiskárny a litografie, kožařství, výroba sodové vody, export granátových šperků, lomy a sochařství atd.

Obyvatelstva čítala Kutná Hora r. 1910 14.751 civilní a 791 vojenskou osobu, z toho 15.337 Čechů, 181 Němce a 24 jiné národnosti. Podle náboženství 14.895 římsko-katolických, 3 řecko-katolické, 12 řecko-východních, 10 arménsko-východních (vojenských), 57 evangelicko-augsburských, 335 helvetských, 205 israelitů, 14 jiného vyznání, 11 bez konfese. Celkem 15.542 duše.

II. Procházka městem.

Na zběžnou prohlídku hlavních památností stačí pohodlně 3—4 hodiny; k procházce městem možno při volném času připojiti vycházky, uvedené na konci průvodce.

Z nádraží stanice Kutná Hora-město v levo, Sokolskou třídou v pravo vzhůru (v pravo Sokolovna) a Tylovou (v levo Tylův rodný dům) na náměstí Palackého; zde uličkou v levo na náměstí Havlíčkovo s pomníkem Havlíčkovým od J. Strachovského z r. 1883. V pravo proti náměstí jest Vlašský dvůr (vstup do nádvoří volný, do zasedací síně a kaple na vstupenky po 20 h, jež jsou vydávány ve strážnici v průjezdě vlevo.)

Vlašský dvůr (nazván po florentských mistrech, kteří tu první české groše razili), byl založen Václavem II. koncem 13. století jako mincovna a stal se záhy oblíbeným sídlem českých králů. Již 1305 konán tu zemský sněm, 1345 druhý. 18. ledna 1409 vydal zde Václav IV. proslulý dekret kutnohorský, jímž upraveno hlasovací právo universitních zástupců ve prospěch Čechů. 1444 utvořena ve vlašském dvoře tak zv. „panská jednota" pod náčelnictvím Jiříka z Poděbrad. Po smrti tohoto zvolen tu na slavném sněmě 1471 Vladislav Jagelovec českým králem. I on zůstal příznivcem Hory prodlévaje často jako host v jejich zdech; proto i Vlašský dvůr v letech 1490—1497 přestavěn a upraven. Poslední sněm zasedal tu 1510. Dvůr byl pak sídlem nejvyššího mincmistra až do r. 1783, kdy byl tento úřad zrušen. V sedmileté válce užito budov k účelům vojenským. 1742 sídlil zde Bedřich Pruský až do své porážky u Chotusic, po níž zřízen ve Dvoře vojenský lazaret. 1744 měl zde Karel Lotrinský hlavní svůj stan, později zřízeno tu skladiště obilí a dělostřeleckého materiálu, 1770 po požáru radnice přesídlil sem městský úřad a vězení. Erár pronajal pak Dvůr přádelně bavlny, 1830 dal zbořiti sněmovní sál a v jižním traktu upravil kanceláře. Od r. 1850 bylo zde okresní hejtmanství, od r. 1874 jen horní revírní úřad až do r. 1881, kdy město koupilo polozbořený Dvůr za 30.207 zlatých a zřídilo v něm místnosti pro obecné školy. Po konečné velké přestavbě, v letech 1892 až 1898 podle návrhu arch. L. Láblera, umístěny

tu ještě úřadovny magistrátu.

Nad vchodem se strany východní (z Havlíčkova náměstí) umístěn na zdi znak cechu lazebníků, darovaný jim Václavem IV. Z průjezdu v levo přijdeme do síně na pilíře klenuté, v níž v levo strážnice. Po schodech (zde ze dřeva řezaný městský znak) do patra, kde zasedací síň městské rady s částečně původním kasetovým stropem, ze dřeva řezanou sochou „Ecce Homo" z roku 1511 a nástěnnými malbami K. L. Klusáčka. Výklad jich připojen dole pod obrazy. Odtud chodbou kolem dřevěného sloupu, jenž podpíral kdysi strop, do kaple sv. Václava a Ladislava, kde překrásné řezby a malby na třech gotických skládacích oltářích z XV. století, bohužel nově polychromované a přemalované. Kaple celá vymalována F. Urbanem. Ze sloupové chodby za kaplí sejdeme po schodišti s otevřenými arkádami na dvůr, kde na protější zdi (v levo od průjezdu) vidíme imitované „lůny mincířské a pregéřské", jak se nazývaly kobky, v nichž mince raženy. Nad nimi 16 znaků zemí a měst z doby Václava IV. Mezi schodištěm a průjezdem vystupuje pozdně gotický arkýř kaple, pod níž bývala hlavní pokladnice královská. Uprostřed dvora barokní kašna z r. 1739 pod nádhernou skupinou stromů.

Ze dvora dáme se v pravo do parku, odkud velkolepá vyhlídka do údolí Páchu (Vrchlice), na chrám sv. Barbory, kolej a Hrádek. Pod Hrádkem starobylé vinice, z nichž krajní v pravo je „Ruthardka", známá z novely Tylovy „Rozina Ruthardova."

Vrátivše se k Vlašskému dvoru zabočíme v levo ke kostelu sv. Jakuba a arciděkanství.

Založen v 1. pol. XIV. stol. rudokupcem Janem Kunklínem Ruthardem a hojně obdarován Bořitou z Košic, byl tento stejnolodní gotický chrám s věží (druhá nedostavěna), 80 m. vysokou, r. 1421 Táboríty zpustošen. Pozoruhodná jest smělá klenba lodí na štíhlých pilířích a konsoly klenby (v kapli severní). Obě boční lodi zakončeny jsou kaplemi; severní sluje Salazarovská po veliteli jízdy Ferdinanda II. Janu Salazaru de Monte Albano, jenž tu byl pochován, a jižní Ruthardovská po zakladateli chrámu. V Salazarovské kapli stojí cínová křtitelnice od Ondřeje Ptáčka z Kutné Hory z r. 1505. Nad kaplí Ruthardovskou zavěšena predella bývalého hlav. oltáře „Večeře Páně" z r. 1515. Po stěnách chrámu rozvěšeno 16 obrazů (snad od Ig. Raaba), přenesených sem z kláštera sedleckého. Na hlavním oltáři z 2. pol. XVII. stol. mladší obraz „Stětí sv. Jakuba" od F. X. Balka a nad ním oválový obraz sv. Trojice od Petra Brandla, z kostela Trojického přenesený. V severní podvěžní kapli visí velká řezba z lipového dřeva „Matka synů Zebedeových přivádí je Kristu jako učeníky" z r. 1676 od Eignera, kdysi na hlavním oltáři místo obrazu; v pozadí řezby prospekt Kutné Hory. V sakristii Škrétova „Pieta" z r. 1673, gotická monstrance a četná mešní roucha ze XVII. a XVIII. století. V přesbytáři krásně řezané lavice z konce XV. století.

Za kostelem jest dům arciděkanství, přilehlý k Vlašskému dvoru, původně škola, vystavěná 1594—95. Krásný portál od pražského mistra Pavla, z červeného mramoru, se znaky města, Mik. Vodňanského z Cazarova a Kozla z Rosentálu má latinskou průpověď Ciceronovu: „Studium mládež vzdělává, stáří těší, jest ozdobou v štěstí, útočištěm a útěchou v neštěstí, doma baví, venku nepřekáží, s námi nocuje i cestuje, po venkově nás provází".

Od arciděkanství dáme se úzkou uličkou Ruthardskou podél bývalých hradeb. Minuvše asi uprostřed v levo usedlost „Ruthardku" přijdeme v ulici Svatobarborské ke Hrádku nad Vrchlicí (v levo).

Hrádek, zvaný dříve nad Páchem, jest z nejstarších profánních budov Kutné Hory. Z původní tvrze, jež asi byla ve válkách husitských rozkotána, zbylo však jen spodní zdivo se sklepy. Z majitelů Hrádku nejznámější jsou jeho zbudovatelé, Smíškové z Vrchovišť (1485 až 1519), jichž erb spatřuje se na svorníku klenby v průjezdě. V XVII. století patřil Hrá-

dek městu, jež jej postoupilo Jesuitům, kteří v něm zřídili gymnasium a seminář. Od roku 1870 bylo tu c. k. paedagogium, jež nověji přesídlilo do větší budovy. Zevně je jednoduchá stavba vyzdobena dvěma arkýři (arkýř bývalé kaple má bohatě plasticky dekorovaný koš). Uvnitř jsou po chodbách i v sálech zajímavé klenby, s figurálně zdobenými konsolami, sloupy a svorníky a řada portálků; také byly odkryty stopy fresek z XV. a XVI. století.

Pokračujíce dále v procházce přijdeme na kamenný taras, obecně zvaný „mostem", kde v pravo vidíme bývalou kolej jesuitskou a v levo 13 soch od jesuity Fr. Bauguta.

Budova byla založena Jesuity po jich příchodu do Hory (na půdoryse obráceného F na památku Ferdinanda II.) a dokončena 1667. Původně měla 3 věže; střední, nejvyšší v celé Hoře, byla 1844 bez důvodu snesena. Ve věži na jižní straně umístěny zvony z bývalé dřevěné zvonice u chrámu sv. Barbory, největší kutnohorské zvony, díla zvonaře Ptáčka. S věže krásný pohled do opěrných pilířů dómu. Chodba, jež spojovala dříve kolej s chrámem, byla při jeho restauraci stržena. Po zrušení řádu Jesuitů předána kolej 1773 účelům vojenským. Při přestavbě 1854 zjištěno, že Jesuité užili při stavbě četných starých náhrobků z kostela sv. Barbory.

Na konci mostu v levo bývalá kaple Božího Těla, souterrainí gotická stavba, dnes adaptacemi na dílnu valně změněná, a před námi chrám sv. Panny Barbory.

Stavba chrámu začata ve 2. pol. XIV. století. Autorem spodní partie chrámové a ochozu kaplového je některý člen rodiny Parleřovců; druhým pokračovatelem byl asi od r. 1489 Matěj Rejsek, jenž r. 1499 doklenul presbytář. Původní třílodní kostel rozšířen však na pětilodní již před Rejskem. Jeho nástupcem byl Beneš z Loun (1511–1520), jenž vytvořil empory nad bočními loděmi a sklenul hlavní loď; již po jeho smrti zdvižen mohutný krov se třemi stany. Stavba, jež byla již jednou od válek husitských do 1481 přerušena, provedena do r. 1565 jen z polovice. 1622 dán chrám, do té doby ve správě města, s jinými statky Jesuitům, kteří si přistavěli z prvého patra své koleje krytou chodbu. Jesuité odstranili vše, co připomínalo dobu husitskou a naplnili kostel barokním nábytkem a obrazy; hlavně zničena krásná řezaná archa, představující Večeři Páně, od mistra řezbáře Jakuba Nymburského. (Fragment archy, sv. P. Barbora, visí na zdi v pravém křídle střední lodi). Rektor jesuitů Fabián Veselý dal r. 1372 snésti i starý krov stanový a nahradil jej táhlým sedlem s třemi vížkami. Restaurace, provedená v letech 1884–1905 arch. J. Mockerem a vrchním stavebním radou L. Lablerem, odstranila západní nouzovou stěnu s renaissančními malbami, prodloužila chrám o 1 pole a regotisovala jej vně a částečně i uvnitř (nový hlavní oltář řezal profesor J. Kastner); z barokního zařízení ponechány jen kazatelna, oltáře v kaplích ochozu a v bočních lodích, zpovědnice, soška horníka, Kovářovo fresko: Apotheosa sv. Ignáce, z roku 1764, obraz hlavního oltáře a nádherná skříň varhan (nový stroj od J. Tučka v Kutné Hoře). Původní gotickou výzdobu vnitřní repraesentují fresky na stěnách pravé boční lodi a dvou kaplí v ochozu (hašpléřské a Smíškovské), lavice vedle vchodu do sakristie a skládací oltář z konce XV. století v kapli Smíškovské.

Od chrámu sv. Barbory vrátíme se* po „mostě" a na jeho konci odbočíme v levo mezi kolejí a novou židovskou synagogou na Smíškovo náměstí; zde v parku v levo stojí krajský soud, kde souzen roku 1851 Karel Havlíček Borovský, v pravo zajímavý barokní Štětkův dům. Podél tohoto

* Viz odtud možnou procházku $^3/_4$ hodinovou (čís. I. v odd. III.)

přímo přijdeme na náměstí Rejskovo s kamennou kašnou a chrámem sv. Jana Nepom. (již v Husově třídě).

Mohutný dvanáctistěnný hranol z pískovce býval asi kryt střechou. Kašna byla vystavěna r. 1495 nákladem obce. Voda přivádí se z pramene svatovojtěšského od Bylan a rozvádí se z kašny po části města.

Chrám sv. Jana Nep. vystavěn podle návrhu arch. F. M. Kaňky v letech 1734 – 1753, po prohlášení Janově patronem země české. Uvnitř freskové výjevy z legendy sv. Jana od Fr. Balka a štuková dekorace od Vojtěcha Keglera.

Z náměstí Rejskova přijdeme Rejskovou ul. k starobylému domu Mikuláše Dačického z Heslova. Odtud v levo příčnou ulicí kolem reálky do Husovy třídy k nárožní budově zeměpanských úřadů a kolem této v levo ke Kamennému Domu na náměstí Svatováclavském.

Vystavěn v 2. pol. 15. stol. (dům Kroupovský) a koupen 1504 městem pro biskupa pod obojí Filipa Sidonského. Od r. 1849 do 1898 byla tu radnice (nyní ve Vlašském Dvoře). Bohatá kamenná výzdoba, zvláště štítu, během času velmi sešla; v novější době reliefní ozdoby staré nahrazeny novými podle návrhu L. Láblera a prof. Kastnera. V Kamen. Domě, jehož vnitřek byl upraven vylámáním mladších příček, umístěny jsou bohaté sbírky archaeologické spolku „Vocel", obsahující skoro výhradně lokální materiál historický a umělecký, veliké ceny dokumentární. (Správcem je pan školní rada E. Leminger, provádí domovník.)

Od Kamenného Domu dále v pravo Václavským náměstím* v pravo ulicí Šultysovou, kde v pravo uprostřed Stejškův dům (mylně zvaný Šultysův po primátoru, jenž byl 1621 v Praze na rynku popraven) s krásným renaissančním portálem z 2. pol. XVI. století Na konci ulice Boží Muka se sochami Panny Marie, horníků a světců, jež roku 1715 jesuita Fr. Baugut vytesal na pamět moru z roku 1713.

Odtud přijdeme v levo Husovou třídou na náměstí Palackého, kde v pravo na domě číslo 67 ve výkladní skřínce ukryt zbytek sloupu z loubí bývalé radnice (skřínku na požádání otevře majitel domu), vystavěné nádherně na konci XV. stol. a shořelé roku 1770.

Na protějším konci náměstí, na rohu ulice Vladislavské stojí dům knížecí.

Nazván minstrberským po svém majiteli v 16. století Karlu knížeti minstrberském, synu Jiříka z Poděbrad; přešel do majetku Arnošta, arcibiskupa solnohradského, jenž zřídil si ve věži zadního traktu kapli, z níž dosud zachován gotický síťový a bohatě polychromovaný strop. Přední část domu v minulém století přestavěna.

Z náměstí Palackého dáme se ulicí Kollárovou kolem hotelu „Černý kůň" (dříve „U Mědínků", kde rád prodléval Mikuláš Dačický z Heslova – „jsa věru té samé přirozenosti jako kapr" – a Karel Havlíček Borovský) a zahnuvše v pravo Poděbradovou třídou podél (v pr.) evangelické modlitebny, proti níž na domku černý relief připomíná pobyt Karla Lotrinského, dojdeme ke klášteru sv. Voršily.

---

* Viz odtud možnou procházku $^3/_4$hodinovou. (čís. III. v odd. III.)

Klášter založen hraběnkami Eleonorou a Maximilianou z Trautmannsdorfu a vystavěn 1733-42 podle návrhu Kil. Ign. Dienzenhofera. R. 1743 však okupovalo jej pruské vojsko, jež v něm zřídilo lazaret. Poněvadž prostředky zakladatelek nevystačily na projektovanou pětidílnou stavbu, ukončen klášter jako stavba 2-křídlá, jejíž dojem se však v úzké ulici ztrácí. Teprve r. 1901 vystavěna klášterní kaple podle návrhu architekta Bedř. Ohmanna.

Z Poděbradovy třídy jdeme v pravo uličkou proti klášterní kapli a minouce Vladislavovu třídu do ulice Libušiny, kde nárožní dům v pravo proti nám jest bývalá kaple sv. Trojice z roku 1741. Libušinou ulicí dáme se v levo, na jejím konci zabočíme v pravo a přijdeme ke kostelu Matky Boží na Náměti.

Na místě dnešního chrámu býval trh na rudy; po trhu smetli horníci rudné odpadky a z výnosu těchto nametených drobtů prý byl postaven chrám „Na Náměti", jemuž se později dostalo příjmů z několika dolů. Ze všech kutnohorských kostelů trpěl nejvíce požáry, proto pozbyly loď i věž původní podoby. Z klenby nejzajímavější jest klenutí nad presbyteří (vítězný oblouk jest z roku 1860). Při opravě r. 1889 umístěny tu opět tři původní skládací oltáře z rozhraní XV. a XVI. století. Po levé straně hlavního oltáře jest ve zdi původní sanktuarium s Kristovou hlavou, v němž uschována nyní ze dřeva řezaná soška P. Marie ze 16. století. V presbytáři stojí vykládaná lavice cechu sladovnického z r. 1596. U prvého stupně před velkým oltářem pochován malíř Petr Brandl († 1753); pamětní deska v levé lodi v rohu. V hlavní lodi kazatelna, tesaná z petřínské opuky, z první pol. 16. stol. Hudební kůr pseudobarokně vyzdoben 1860, kdy odstraněny dřevěné kruchty. Starý hřbitov kolem kostela nověji zrušen, ale vegetace a plot prozřetelně ponechány.

Od kostela P. Marie dáme se ulicí Na Náměti opět do města a minouce v levo bývalou tiskárnu Havlíčkovu přijdeme do třídy Tylovy, odkud v levo se dostaneme opět k nádraží.

III. Vycházky a výlety.

I. Údolí Vrchlice. Od chrámu P. Barbory po silnici poněkud prašné dolů přes kamenný most, odkud pohled na sv. Jakuba, za mostem buď v pravo, podle libosti daleko proti Vrchlici a zpět, buď hned v levo zalesněnou strání k městu Ke konci lesíka překrásný pohled na chrám arciděk. Na konci cesty sejdeme k mostu, za nímž „Žižkovou brankou" přijdeme k Havlíčkovu pomníku. (Je-li tato vycházka vsunuta jako odbočka do procházky městem, možno se vrátiti z Palackého náměstí Husovou třídou na náměstí Rejskovo a pokračovati podle průvodce.)

II. Kostel sv. Trojice u bývalé vsi sv. Trojice. Čtvrt hodiny od chrámu sv. Barbory.

Založen Smíškem z Vrchovišť 1488, vysvěcen Filipem Sidonským 1504, podlehl řadě změn. Krásná klenba, nesená čtyřmi štíhlými sloupy. Nejcennější památkou jest z kamene tesané sanktuarium. Dva náhrobky v chrámě jsou Smíšků z Vrchovišť; nad jedním z nich votivní obrázek, podle tradice rodina Smíškova.

III. Chrám Všech Svatých. Z Václavského náměstí Prokopovou třídou za město.

Nejstarší kostel Kutné Hory, z něhož se však zachovala jen původní věž se znakem pánů Kaňkovských hor. Na dřevě malovaný obraz nad dveřmi sakristie zobrazuje mylnou pověst o založení Hory mnichem Antoněm, který zde nalezl 3 stříbrné pruty.

Na zpáteční cestě odbočíme z Prokopovy třídy v levo na náměstí Pirknerovo, kde jest všeobecná nemocnice, městský chudobinec a kostel sv. Bartoloměje, jenž stál již roku 1405, 1787 zrušen a 1888 mimo věž a špitálskou kapli zbořen. Vnitřní zařízení kaple mimo obraz Bol. P. Marie je ze zrušeného kostela sv. Kříže. V refektáři obrazy sedmi křesťanských cností.

IV. Sedlec. Z Palackého náměstí Vladislavovou nebo Libušinou ulicí, dále ulicí Sedleckou a Kamennou stezkou na Sedleckou silnici (pokračování ulice Na Náměti), do Sedlce půl hodiny; možno též drahou.

Největší zajímavostí jest bývalý klášter cisterciácký, nyní továrna na doutníky. Klášter založen 1142 Miroslavem Markvarticem, utrpěl značně v bouřích husitských, 1454 poněkud opraven. Když stavové čeští r. 1618 neobdrželi od kláštera uložených 2800 kop na vojsko, zrušili jej a proměnili v nemocnici, prodavše jmění jeho Kutnohorským. Ferdinand II. prohlásil koupi tu za neplatnou a uvedl mnichy zpět. Stavbou nákladného konventu 1753 až 1763 se klášter velmi prodlužil, a když 1764 opat Freislauf s veškerým jměním a mnohými klenoty tajně uprchl, uvalena na klášter sekvestrace a r. 1784 klášter zrušen. Jmění jeho vyprodáno dražbou za nepatrnou cenu (obrazy do Vys. Mýta, varhany do Přelouče, nářadí do Oseku) a budovy převzala správa státních statků, jež zřídila v bývalém konventě r. 1812 továrnu na zpracování tabáku (2000 dělnic) a ostatní budovy odprodala knížeti Schwarzenbergovi.

Chrám Nanebevzetí P. Marie založen asi současně s klášterem, ale 1421 hrozně spustošen. Teprve 1699-1707 byl podle návrhu arch. G. Santiniho přestavěn ve slohu barokně gotickém, 1776 změněn ve skladiště vojenské, 1801 znova opraven a 1806 vysvěcen. Kostel, z nejkrásnějších a největších v Čechách, nedávno arch. L. Láblerem opravený, má hlavní oltář ze sousedního chrámu sv. Filipa a Jakuba, jenž byl 1817 zrušen a zbořen (vlastní hlavní oltář s obrazem Brandlovým z r. 1728 prodán r. 1777 do Vys. Mýta), dále Brandlovy obrazy sv. Juliany, sv. Luitgardy a sv. patronů českých, dobře řezané mnišské stolice a zpovědnice a gotickou monstranci z XV. stol., jež náleží k největším pokladům chrámu.

V klášteře jsou zajímavé fresky od Th. Suppera ve velké síni a ovšem továrna sama (přihlášky u vrátného ve vchodu v levo od chrámu) poskytuje zajímavou podívanou.

Chrám Všech Svatých s kostnicí uprostřed někdejšího hřbitova, o 2 nad sebou položených prostorách: horní, přístupná po kamenných schodech a ničím mimo pěkný prostor a řezbu na hlavním oltáři nevynikající; dolní (kaple Ježíše v zahradě getsemanské se modlícího) jest proslulá kostnice sedlecká. Z lidských lebek a kostí sestaveny nesčetné ozdoby geometrické, znak schwarzenbergský atd.; v pravo od vchodu pamětní deska spisovatele P. Fr. Rautenkranze, děkana sedleckého, věnovaná kutnohorským archaeologickým spolkem „Vocel".

Socha Jana Nepomuckého od Mat. Václ. Jäckela z počátku 18. století.

V. Kaňk, horní městečko pod kopcem (315 m.) téhož jména. Z Hory přes Sedlec $3^1/_2$ km. nebo přímo 2 km.

Gotický kostel svatého Vavřince z 15. století, stavěný mistrem Benešem, má krásnou kazatelnu a sanktuarium od Matěje Rejska. Kolem městečka četné haldy a staré šachty. Kopec Kaňk, naleziště křídových zkamenělin, zalesněn na rozkaz hr. Jana Rud. Chotka, jenž

postavil zde r. 1814 pomník obětem bouří husitských (s německými nápisy), neboť na Kaňku byl r. 1421 Žižka Zikmundovým vojskem obklíčen, lstí však vyvázl. S vrcholu krásná vyhlídka na nejbližší okolí i dále ke Středohoří, Krkonošům a Českomoravské vysočině.

VI. Malín, proslulý svým křenem, leží nedaleko za Sedleckým nádražím. U Malína svedena r. 1101 bitva mezi Bořivojem a Oldřichem.

Starobylé kostely: sv. Štěpána ze XIV. století, a Jana a Pavla, zrušený, z XII. století.

VII. Roztěž, Malešov a Sion. Proti toku Vrchlice údolím kolem četných mlýnů k Vel. Rybníku a přes Lhotu až k silnici, odtud v pravo několik minut k hájovně a za ní několik minut lesem do Roztěže (2 hodiny, výletní místo, železité lázně, hostinec), odtud půl hodiny do Malešova. Jižně odtud Dubinský mlýn, kde 7. června 1424 byli Pražané Žižkou poraženi. Půl hodiny dále po silnici mlýn Sion, kde stával stejnojmenný hrad Roháče z Dubé, r. 1437 Hynkem Ptáčkem z Pirkštejna zbořený. Dnes jsou znáti jen stopy po příkopech a valech.

VIII. Vysoká. Zásmuckou silnicí na západ přes Přítoky a Miskovice (odtud čtvrt hodiny na jih leží Mezholesy s lomy na vápence a pískovce korycanské). Za Miskovicemi v levo vrch Vysoká (471 m.) s překrásnou vyhlídkou, kde byl r. 1142 kníže Vladislav II. zradou vojska poražen od Konráda. Na temeni zříceniny letohrádku, jejž si hr. A. Špork postavil s kaplí sv. Jana Křtitele r. 1695. Nedaleko filiální kostel P. Marie, jehož absida je románský kostelík z konce 11. století.

IX. Perštejnice, bažantnice a oblíbené výletní místo 2 km. k jihovýchodu.

X. Sv. Jakub. Buď z Malína silnicí na jih, nebo z Hory přes předměstí Karlov k cihelnám a dráze, kde na rozcestí v levo k sv. Jakubu (4½ km.).

Románský kostel sv. Jakuba, vysvěcený roku 1165. Ze starých náhrobků (cisterciáků sedleckých, Žerotínů, Rýžnberských a j.) vyniká zvláště náhrobek hr. Kateřiny z Arca. Ve fasádě reliefy z nejstarších v Čechách. Péčí hraběte Chotka vyzdoben chrám freskami od P. Maixnera.

Čtvrt hodiny jižně leží Církvice, kde ve farním kostele sv. Vavřince oltářní obraz Bolestné Panny Marie z konce XIV. století. Za Církvicí na východ rozbíhá se rovina chotusická, kde 17. května 1742 porazil Karel Lotrinský Bedřicha II.

XI. Kačina. Přes Malín do Nových Dvorů, kde zámek postavený Bernardem z Věžníků 1686. Za městečkem Kačina, zámek, vystavěný v letech 1820. podle návrhu saského architekta Chr. Fr. Schuhrichta; plastika od A. Schrotha z Vídně.

Rejstřík

Obsah